

Lunds universitet

Historiska institutionen

HIS K01 HT 2014

Handledare: Henrik Rosengren

Examinator: Wiebke Kolbe

Seminarium: 2015-01-13

BERÄTTELSER OM ALBERT SPEER

Beskrivningar från krigsslut till sekelskifte

Håkan Litsegård

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Syfte och frågeställning	4
1.2 Källmaterial	5
1.3 Metod och teori	6
1.4 Forskningsläge	9
2. Speers bakgrund och bakgrunden till Nürnberggrättegången	11
3. Analys av berättelserna, deras uttalade mening och sensmoral	13
3.1 Nürnberggrättegången	13
3.1.1 Åtalets berättelse om brotten	14
3.1.2 Åtalet mot Albert Speer	16
3.1.3 Domsmotiveringens berättelse om brotten	16
3.1.4 Berättelsen om Albert Speer i domsmotiveringen	17
3.1.5 Åtalets explicita och implicita mening	19
3.1.6 Domsmotiveringens explicita och implicita mening	
Om Albert Speer	20
3.1.7 Åtals och domsmotiveringsförfattarnas avsikt med berättelserna och den historiska kontexten	21
3.2 Albert Speers memoarer	22
3.2.1 Berättelsen	23
3.2.2 Memoarernas explicita och implicita mening	32
3.2.3 Speer avsikt med berättelsen och den historiska	

kontexten	33
3.3 Joachim Fests biografi om Speer	35
3.3.1 Berättelsen	35
3.3.2 Biografins explicita och implicita mening	43
3.3.3 Avsikten med biografen och den historiska kontexten	44
4. Sammanfattning och slutdiskussion	45
5. Käll och litteraturförteckning	48

1 Inledning

Jag avser att skriva om berättelser eller narrativ om Albert Speer. Det är framställningarna om honom som ska fångas. Vad jag i första hand ska undersöka är hur han karaktäriseras och om denna karaktäristik har förändrats. Jag utgår från berättelsen som den skrevs vid rättegången i Nürnberg. Detta är en ursprungsberättelse där nazismen och de dömda krigsförbrytarna får en officiell konstruktion och prägel. Jag söker mig framåt via Speers egna memoarer till en biografi av Joachim Fest som kom ut omkring sekelskiftet. Berättelsernas mening och sensmoral är begrepp som jag kommer att utreda vid analysen och jag kommer att granska textförfattarnas avsikter.

Jag har en bakgrund som åklagare och av den anledningen så tycker jag det är intressant att bota i en av historiens mest dramatiska och viktiga brottmålsrättegångar. Åtalet i Nürnberg var det första där folkrätten lades som grund för ett åtal och Nürnbergprocessen har stått modell för de internationella domstolsförfaranden angående krigsbrott och brott mot mänskligheten som har genomförts efter andra världskriget.

Albert Speer har blivit en av efterkrigstidens mest omdebatterade nazistledare. Hans framtoning under rättegången i Nürnberg avvek i vissa avseenden från övriga åtalades. Han förnekade de brott han åtalades för men tog på sig en skuldbörda av kollektiv karaktär som han menade att han delade med de övriga nazistledarna. Under en lång tid efter sin frigivning gav han intervjuer och deltog i debatten om nazisternas krigsbrott. Berättelsen om honom är fascinerande eftersom den är motsägelsefull. Redan vid krigsslutet skiljer den sig från narrativen om andra ledare i det nazistiska Tyskland. Domstolen i Nürnberg tycks ha hittat något förmildrande hos Speer och man frågar sig vad detta är och om detta drag har överlevt historiens granskning. Men det finns fler anledningar till att just Speer är intressant. Goebbels fullständiga dagböcker gavs ut i 28 delar under åren 1993-2008 i Tyskland men Speer är den ende framträdande nazistledare som publicerat memoarer. Det har också skrivits omfattande biografier om Speer. I detta avseende är han inte unik utan biografier har även skrivits om andra tyska ledare under nazisttiden som till exempel Peter Longerichs biografi om Himmler¹.

¹ Longerich Peter, *Heinrich Himmler en biografi*, Stockholm 2009. Fler exempel på biografier: Longerich Peter, *Joseph Goebbels: [antisemit och våldsfanatiker]: en biografi*, Stockholm 2013, Reuth Ralf Georg, *Goebbels*, München 1990, Manvell Roger, *Göring*, Stockholm 1973, Mosley Leonard, *The Reich Marshal: a biography of Hermann Goering*, Garden City N Y 1974, Koop Volker, *Martin Bormann: Hitlers Vollstrecker*, Wien 2012, McGovern James, *Martin Bormann*, New York 1968

Det finns naturligtvis flera biografier utgivna om Hitler. De mest betydande av dessa är angivna under avsnittet Forskningsläge.

Min analys kommer att avse olika typer av dokument. Flera berättelser om Speer kommer att behandlas. Det är berättelser om samma händelser men i olika tappningar som berättas vid olika tidpunkter. I de här dokumenten kan man se hur kontexten, tidpunkten och berättarens intentioner påverkar framställningen. Speer har med åren blivit alltmer omstridd, det finns mycket skrivet om honom. Beträffande Joachim Fest är det så att han medverkat till flera berättelser om Speer vilka har landat i karaktäriseringar som i delar är inbördes olika. I berättelserna om Speer finns det motsägelser som jag menar också säger något om sammansättningen av den nazistiska rörelsen i Tyskland. Det fanns dedikerade nazister,oreflekterade nazister och oppositionella nazister.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet är att analysera hur berättelserna om Speer konstruerats och förändrats i relation till synen på nazismen åren 1945 – 1999.

Jag ska undersöka hur segrarmakterna framställde Speer vid krigsslutet, hur den berättelse han själv skrev 1969 ser ut och hur en biografi från slutet av 1990-talet beskriver Speers person och redogör för hans historia. Berättelserna hämtas ur rättegångsdokument från krigsslutet, hans egna memoarer och en biografi som är skriven av Joachim Fest. Jag kommer att placera texterna i sin kontext och göra jämförelser. Jag ställer följande frågor:

Hur konstruerades berättelserna om Speer och vilka karakteristika hade de? Hur förändrades beskrivningen av Speer och hur kan denna förändring förklaras?

Min analys syftar till att sammanfatta berättelsernas karaktäristik av Speer, exempelvis att han framställs som en opolitisk teknokrat eller som en maktthungrig pragmatiker och att undersöka hur detta är kopplat till den historiska samtiden och författarnas avsikt. Jag avser också att göra en undersökning där jag ställer ytterligare en fråga till berättelserna:

Vilken mening och sensmoral kan man utläsa ur respektive berättelse om Speer?

I avsnittet som handlar om metod och teori återkommer jag till de här begreppen. Enkelt uttryckt så är det narrativets budskap som jag avser att beskriva. Detta budskap finns i ett historiskt sammanhang som jag avser att utreda vilket leder till ytterligare en fråga.

Hur förhåller sig sensmoralen till samtidens sätt att se på nazismen?

Omvärldens syn på nazismen är inte oföränderlig. Den påverkas av de händelser som inträffar under ett historiskt förlopp och det tidsmässiga avstånd som man befinner sig från den historiska erfarenheten. Det är exempelvis inte svårt att inse att man omedelbart efter krigsslutet hade andra ingångar på sin syn till nazismen än man hade vid det senaste sekelskiftet.

1.2 Källmaterial

Källmaterialet härrör från tre olika historiska skeenden, den omedelbara efterkrigstiden, det kalla kriget och från tiden efter det kalla kriget. För att avgränsa och definiera begreppet det kalla kriget tar jag hjälp av historikern Eric Hobsbawm. Med detta uttryck menar han den period mellan atombombsanfallen mot Japan och Sovjetunionens fall som var en ständig konfrontation mellan de båda supermakter som framträdde ur andra världskriget.²

Det äldsta materialet jag avser att använda är åtalet mot Speer och andra nazistledare vid huvudrättegången i Nürnberg samt utskrifter från motiveringarna av domsluten. Detta material finns tillgängligt vid Avalon projektet vid Yale Law School.³ Det finns där digitala utskrifter på engelska av såväl åtalet som de muntligt upplästa motiveringarna till domsluten. De här dokumenten beskriver framförallt de ohyggliga nazistiska brotten men behandlar också ansvaret för var och en av de åtalade nazistledarna. För Speers del är narrativet om honom i dessa dokument en berättelse som måste förstås i relation till de nazistiska förbrytelseerna och den berättelse som konstruerades kring dessa.

Jag kommer att behandla Speers egna memoarer. Dessa kom ut 1969, tre år efter det att Speer frigavs från Spandaufängelset i Berlin. I dessa ger Speer sin bild i de delar som han själv väljer av sitt liv. Den svenska upplagan är vingklippt. Översättaren har i ett förord förklarat att de sex första kapitlen utgått tillsammans med det som översättaren kallar biepisoder och bifigurer. Han menar att detta bara är intressant för en tysk publik. När boken kom ut fanns det en nyfikenhet på den eftersom den gav läsaren en inblick i livet i den absoluta nazisttoppen. Boken blev en bestseller i Tyskland.⁴

² Hobsbawm Eric, *Ytterligheternas tidsålder, det korta 1900 talet: 1914-1991*, Stockholm 1999 s 259-260

³ <http://avalon.law.yale.edu/> 2015-01-02

⁴ Sereny Gitta, *Albert Speer och sanningen*, Viborg 1998 s 17

Därutöver avser jag att analysera en biografi över Speer. Den är skriven av historikern, redaktören och skribenten Joachim Fest och kom ut 1999. I slutordet till Speers memoarer får Fest ett tack från Speer för sina insatser som rådgivare för förlaget. Fest har själv beskrivit i ett efterord till biografen hur han under årtal samtalade med Speer. Samtalen började 1966 då Fest parallellt med sitt arbete som rådgivare åt Speer arbetade med en egen biografi över Hitler som kom ut 1973. Samtalen fortsatte även efter det att Hitlerbiografen kom ut och Fest har gjort anteckningar över de flesta av de här samtalen.

1.3 Metod och teori

Jag kommer att göra en kvalitativ textanalys som utgår från en hermeneutisk teori och praktik. Metoden är sammansatt och innehåller en teoretisk grund som går ut på att enskilda delar i en text ska tolkas i relation till texten i sin helhet. Berättelsens delar uppfattas utifrån helheten och helheten tolkas genom berättelsens delar.⁵

Berättelsen används ofta av människor för att beskriva en verklighet.⁶ Den kännetecknas av att den innehåller en intrig och den kan brytas ned i olika delar som inleds med en introduktion, fortsätter med en komplikation eller en konflikt och avslutas med en upplösning av något slag. Till upplösningen finns inte sällan en vidhängande lärdom eller en sensmoral.⁷ Var och när berättaren inleder sin historia, urvalet av händelser som återges i berättelsen och språkbruket hänger samman med avsikten med texten. Det som skiljer berättelsen från diskursen är i första hand det förhållandet att avsändaren eller berättaren blir irrelevant i en diskurs men är central i en berättelse.⁸ Det är berättaren som ska förstås och vad denne avser med texten och det historiska sammanhang i vilken denna är skriven. Filosofen Paul Ricoeur menar, såsom historikern Ingmarie Danielsson Malmros tolkar honom, att författaren genom att omvandla tankar och tal till skrift överbryggat temporala, rumsliga och kulturella avstånd.⁹ Historikern Martin Alm menar att berättelsen samtidigt kan både vidga och avgränsa perspektivet och förstådd på rätt sätt får den en fundamental betydelse för historieforskningen.¹⁰

⁵ Dahlgren Stellan & Florén Anders, *Fråga det förflutna. En introduktion till modern historieforskning*, Malmö 2010 s 274-275

⁶ Alm Martin, *Americanitis: Amerika som sjukdom eller läkemedel. Svenska berättelser om USA åren 1900-1939*, Malmö 2002 s 20

⁷ Danielsson Malmros Ingmarie, *Det var en gång ett land, Berättelser om svenskhet i historieböcker och elevers föreställningsvärldar*, Aarhus 2012 s 65

⁸ Danielsson Malmros 2012, s 26

⁹ Danielsson-Malmros 2012, s 28

¹⁰ Alm 2002, s 20

Jag kommer att genomföra textanalysen på så sätt att jag inleder med vad berättelsen innehåller. Med detta menar jag textens innehåll i sin helhet med broderier och utvikningar. Detta är min sammanfattning av narrativet. I den här sammanfattningen avser jag att infoga egna kommentarer som anknyter till mina frågeställningar samt att avsluta respektive avsnitt med en beskrivning av berättelsens konstruktion och karaktärisering av Speer.

I anslutning till respektive sammanfattning tar jag fram den mening som *explicit* kommer till uttryck i texten. Detta är det uttalade budskap som texten innehåller och som konkret kan utläsas. Från berättelsen hämtas också den lärdom eller sensmoral som texten förmedlar. *Sensmoralen* är det outtalade budskapet eller textens *implicita* mening.¹¹ Historikern Johan Östling menar att sensmoral är en samlingsbeteckning för de slutsatser och lärdomar som kan dras av en historisk erfarenhet. Historiska erfarenheter är sådana som är starkt förbundna med historiska händelser och som fungerar vägledande för framtiden.¹² Samma händelser kan dock ge uttryck för olika sensmoral beroende på i vilken berättelse som händelserna infogas. Jag kommer att använda begreppet i den här uppsatsen på samma sätt som historikern Ingmarie Danielsson Malmros gör i ”*Det var en gång ett land...*” eftersom det är ändamålsenligt. Hon redogör i ett kapitel för de teoretiska utgångspunkterna vid en analys av en berättelse. Sensmoral är de slutsatser och lärdomar som kan dras på grund av de berättelser som berättas om historiska erfarenheter.¹³

När respektive berättelses sensmoral har analyserats kommer jag att undersöka vilken avsikt som berättarna har haft med texterna och hur dessa har påverkats. Detta är nödvändigt eftersom det är en faktor att ta hänsyn till när man söker orsakerna till att berättelserna förändrats. Till ett par av berättelserna finns det flera berättare. Åtalet till Nürnberggrättegången är undertecknad av fyra åklagare från segrarmakterna. De är de officiella berättarna men bakom dessa finns juristteam från de olika länderna. På samma sätt förhåller det sig med domsmotiveringarna. De officiella författarna är domstolens ledamöter. En av berättelserna som jag kommer att granska är Albert Speers egen. I hans fall är det uppenbart att det finns ett personligt motiv bakom hans historia. Han har i sin tur lämnat en muntlig berättelse till domstolen i Nürnberg. Denna är inte återgiven i domsmotiveringen men har säkert haft betydelse för domstolens framställning. Likaledes har Speer haft omfattande samtal med Joachim Fest, som är berättare av den senaste av de narrativ om Speer som jag

¹¹ Danielsson-Malmros 2012, s 18

¹² Östling Johan, *Nazismens sensmoral. Svenska erfarenheter i andra världskrigets efterdyning*, Stockholm 2008, s 57-58

¹³ Danielsson Malmros 2012, s 18

undersöker. I de här avsnitten kommer jag också att undersöka i vilken historisk kontext som narrativet lämnas och hur detta påverkar texten. Den historiska utvecklingen kan påverka den sensmoral som berättaren vill förmedla och därmed också urvalet av de händelser som återges i berättelsen. Jag kommer däremot inte att leta efter så kallade troper (språkliga omskrivningar, retoriska figurer och generaliserande epitet)¹⁴ som förekommer därför att texternas omfattning gör detta ogörligt.

Berättelserna från rättegången i Nürnberg återges genom en sammanfattning av åtalet – som i sin precisering för Speers del är berättelsernas konflikt eller klimax¹⁵ såvitt avser honom. De brott mot freden, krigsbrott och brott mot mänskligheten som är föremål för åtalet anges här. Härfter följer upplösningen i form av domsmotiveringarnas berättelse i allmänhet och dess berättelse om Speer. Narrativens explicita och implicita mening tas fram och jag undersöker hur författarnas avsikter och samtidens syn på nazismen påverkar texterna.

Speers memoarer skrevs efter hans frigivning 1966 och grundar sig på hans anteckningar. Det är lämpligt att sammanfatta hans berättelse i tre delar eftersom detta på ett adekvat sätt periodiserar hans funktion och insats i Nazityskland. Den första avser Speer som arkitekt (fram till februari 1942), den andra Speer som rustningsminister (avser i huvudsak åren 1942 och 1943) och den tredje Speer i krigets slutskede och under Nürnbergrättegången. Konflikten i Speers berättelse inträder när han under dramatiska former blev rustningsminister. Detta var inte ett ämbete som han eftersträvat och han såg ingen framtid i det. Det dramatiska skeendet under krigets slutskede innebar på sätt och vis ytterligare en konflikt i Speers berättelse men framför allt är det en upplösning. Efter sammanfattningen som också innehåller analyser av berättelsen behandlas dess uttalade mening och sensmoral liksom Speers avsikt med sina memoarer och samtidens syn på nazismen.

Joachim Fests biografi över Speer kom ut 1999. Fest var under den tid som Speer arbetade med sina memoarer bokförlagets rådgivare till Speer. Fest biografi har en struktur som påminner om strukturen i Speers memoarer. I den här berättelsen inträffar konflikten för Speer när han under slutet av 1944 upptäcker att Hitlers politik drabbar det tyska folket hårt och han börjar motarbeta denna politik. Upplösningen inträffar under krigsslutet och rättegången i Nürnberg. Jag kommer att sammanfatta, kommentera och analysera Fests

¹⁴ Danielsson-Malmros 2012, s 66

¹⁵ Danielsson-Malmros 2012, s 65

berättelse på samma sätt och i samma huvuddelar som Speers berättelse, det vill säga Speer som arkitekt, Speer som rustningsminister och Speer i krigets slutskede och under Nürnbergrättegången därför att det ger en enhetlighet i framställningen som är praktisk och därefter, på samma sätt som tidigare, undersöka vad som är narrativets explicita och implicita mening. Bakgrunden till att Fest skrev en biografi över Speer och de avsikter han hade tar jag upp i samband med att jag analyserar hur den historiska kontexten påverkade Fests berättelse och de lärdomar han ville förmedla.

I uppsatsens sista avsnitt kommer jag att sammanfatta resultatet av min undersökning och föra en kompletterande och avslutande diskussion angående orsakerna till skillnaderna i berättelserna.

1.4 Forskningsläge

Någon textanalys av de handlingar jag ska utgå ifrån har inte gjorts tidigare. Någon tidigare forskning av just detta finns alltså inte.

Om andra världskriget och de brott mot mänskligheten som det nazistiska Tyskland gjorde sig skyldig till finns det naturligtvis en omfattande forskning. Det har forskats mycket kring Albert Speer och det ansvar han hade, exempelvis av författaren Gitta Sereny i biografien *Albert Speer och sanningen*, där hon tecknar ett porträtt som är resultatet av många och långa samtal med Speer, och av den tyske historikern Matthias Schmidt i en avhandling om Speer. I sin avhandling polemiserar Schmidt med Speers memoarer och han tar fram vad han menar är skillnader mellan vad som verkligen hände och som är historiskt dokumenterat och Speers beskrivning av samma händelseförlopp. Schmidt avfärdar Speers beskrivning av sig själv som en opolitisk expert och visar på hur han antog en politiskt framträdande roll i den nazistiska regimen och han pekar på flera dokument och omständigheter som talar för att Speer deltog i judeförföljelsen och att han var medveten om det folk mord som pågick.¹⁶

Joachim Fest har i boken *The Face of the Third Reich* beskrivit de mest utmärkande dragen hos ledande nazister. Boken kom ut första gången 1963 och den är ett porträttgalleri över ledarna i Tredje riket. Beskrivningarna kommer ursprungligen från en serie radioprogram som Fest gjorde och vars avsikt var att undersöka den psykologiska bakgrunden till nazismen. Den

¹⁶ Schmidt Matthias, *ALBERT SPEER The end of a myth*, New York 1984

bild som Fest ger av Speer vid den här tidpunkten tjänar som jämförelse både till Speers framställning samt Fests senare beskrivning av Speer.

Man får en bild av hur förhållningssättet till nazismen skiftat över tid i Johan Östlings doktorsavhandling *Nazismens sensmoral* som kom ut 2008. Avhandlingen utgår främst från svenska förhållanden och är en studie av erfarenheterna av nazismen, vilka slutsatser man kan dra av dessa och hur slutsatserna påverkade samhällsutvecklingen i Sverige under efterkrigstiden.

I Laurence Rees bok *NAZISMEN ledare och bödlar, åskådare och offer*¹⁷ som kom ut 2005 redogör han för bilden av nazismen efter det att arkiven i Östeuropa blev tillgängliga. Rees tar sig an hur det var möjligt att nazismen kom till makten och ledde Tyskland och Europa in i ett ohöjlt mörker av förföljelse och krig. Han beskriver hur planerna på att förinta Europas judar successivt växte fram.

En av de senare och kanske den mest betydande biografien över Hitler har skrivits av Ian Kershaw. Första delen *HITLER 1889-1936, Hubris* kom ut 1998 och den andra delen *HITLER 1936-1945, Nemesis* kom ut 2000. Det rör sig om ett monumentalt verk där det görs en del referenser till Speer av vilken en ger uttryck för vilket inspirerat val det var av Hitler att utnämna honom till rustningsminister.¹⁸

Ett klassiskt äldre verk som kom ut 1959 är William Shirers *The Rise and Fall of the Third Reich*. I detta framställs Speer som en brilliant rustningsminister som när han insåg att Hitler höll på att förgöra Tyskland utarbetade en plan för att mörda honom.¹⁹

Av den något äldre forskningen kring Hitler och nazismen kan framhållas Joachim Fests biografi över Hitler som kom ut 1973²⁰ och Alan Bullocks *Hitler – en studie tyranni*, som kom ut 1952. I den sistnämnda beskrivs Speer som det mest intressanta fallet av nazistledarna kring Hitler. Hans insats som rustningsminister var enligt Bullock avgörande för att Hitler kunde fortsätta kriget så länge och Bullock beskriver också Speers försök att motarbeta Hitlers politik som höll på att ödelägga Tyskland och hans senare planer på att mörda Hitler.

¹⁷ Rees Laurence, *NAZISMEN ledare och bödlar, åskådare och offer*, Stockholm 2005

¹⁸ Kershaw Ian, *HITLER 1936-1945 Nemesis*, London 2000 s 504

¹⁹ Shirer William, *The Rise and Fall of the Third Reich*, London 1959 s 1327

²⁰ Fest Joachim, *Hitler: eine Biographie*, Frankfurt am Main 1973

När detta inte kunde genomföras så utarbetade inte Speer nya planer utan föll tillbaka i tron på att Hitler var den enda ledare som kunde hålla ihop det tyska folket.²¹

Ett nyligen utkommet tillskott till forskningen om nazismen är Michael Burleighs *The Third Reich a new history*²² som kom ut år 2000. Burleigh återskapar här i ett mycket omfattande verk sinnesstämningen i Weimarrepubliken och i Nazisttyskland. Det är intressant att konstatera att i den här berättelsen är Speer nästan helt obemärkt och visas så gott som inget intresse alls. Detta illustrerar att det finns olika uppfattningar om Albert Speers historiska betydelse.

Den undersökning jag gör går bland annat ut på att se hur karaktäriseringen och konstruktionen av berättelsen om Speer förändras mellan de olika texterna. Forskarnas bild av Speer är inte enhetlig. Jag har inte för avsikt att argumentera för att den ena eller andra beskrivningen av honom är riktig utan jag har valt tre berättelser från olika tidpunkter som är skrivna med olika utgångspunkter för att finna förändringar i berättelsen om Speer. För de förändringar som jag upptäcker bör det finnas någon slags spegling i forskningsläget kring nazismen eftersom jag utgår från att detta är påverkat av samtidens sätt att se på nazismen. Kanske finns det andra paralleller som framöver kan vara intressanta att undersöka, till exempel hur berättelsen i Bullocks biografi över Hitler förhåller sig till Kershaws berättelse och vad eventuella skillnader beror på.

2 Speers bakgrund och bakgrunden till Nürnbergrättegången

Bakgrunden till Speers memoarer och Fests biografi kommer att behandlas i samband med att författarnas avsikt med respektive text undersöks. Det är emellertid påkallat att här kort redogöra för Speers bakgrund och bakgrunden till rättegången i Nürnberg.

Albert Speer

Speer föddes 1905 och utbildade sig till arkitekt. Efter att ha hört Hitler hålla tal gick han in i nazistpartiet 1931. Han var i perioder arbetslös men tilldelades en del ströuppgifter av nazistpartiet i början av 1930 – talet. 1933 träffade han Hitler och de utvecklade sinsemellan en ömsesidig beundran för varandra. Speer anförtroddes att göra ritningarna av de mäktiga

²¹ Bullock Alan, *HITLER en studie i tyranni*, Reading Storbritannien 1984 s 610-612

²² Burleigh Michael, *The Third Reich a new history*, London 2000

byggnader och monument som Hitler drömde om skulle finnas i hans tusenåriga rike och framför allt att rita det nya Berlin som skulle bli huvudstad i ett kommande världsherradöme.²³ Han blev ett slags statsarkitekt för Tredje riket och fick efterhand allt större förtroenden av Hitler. Speer blev under 1942 rustningsminister i Tyskland. Han var under förkrigstiden en av få personer med vilka Adolf Hitler umgicks mer eller mindre regelbundet.

Nürnbergrättegången

I november 1945 startade en rättegång mot 24 tyska ledare som varit högt uppsatta i nazistpartiet, i militären eller i regeringen. De segrande makterna hade redan 1943 tillkännagivit sin avsikt att hålla rättegångar mot de personer som man bedömde hade begått krigsbrott och brott mot mänskligheten. Den krigstribunal som anordnades organiserades av Frankrike, Storbritannien, USA och Sovjetunionen och den bildades den 8 augusti 1945.²⁴ Domarna och åklagarna kom från de anordnande länderna medan försvarsadvokaterna kom från Tyskland. Segrarmakterna valde att använda ett ackusatoriskt rättegångsförfarande, vilket innebär att parterna tar det fulla ansvaret för att bevisningen läggs fram. Denna rättegångsform användes och används fortfarande i USA och Storbritannien medan man i Frankrike, Sovjetunionen och Tyskland hade en inkvisitorisk rättegång, vilket innebär att domstolen här tog ansvaret för att bevisningen lades fram. De tyska försvarsadvokaterna liksom de franska och sovjetiska juristerna kom således att arbeta i en processform som de inte var vana vid. Om detta påverkade berättelsernas utformning går inte att utreda men processformen kan inte ha varit till fördel för de tilltalade.

Rättegången hölls i den tyska staden Nürnberg där nazisterna under pompa och ståt hade firat sina partidagar. Aktörerna var jurister från segrarmakterna, åtalade högt uppsatta personer i Nazisttyskland och tyska försvarsadvokater. Åklagarna från fyra olika länder alternerade med att agera inför rätten. Rättegången hölls så snart som möjligt efter krigsslutet i Europa och det var första gången som folkrätten låg till grund för domar efter ett krig.

De två aktstycken från rättegången som kom att bli de berättelser som segrarmakterna presenterade av det nazistiska Tyskland är åtalet och domsmotiveringarna. En av de åtalade var Albert Speer. Åtalet och domsmotiveringarna är också segrarmakternas berättelser om honom. Han dömdes till 20 års fängelse för krigsbrott och brott mot mänskligheten. På

²³ Speer Albert, *Albert Speers memoarer Tredje riket inifrån*, Stockholm 1970 s 12-13

²⁴ <http://avalon.law.yale.edu/imt/judgen.asp> 2014-09-18 s 1

omslaget till Fests biografi över Speer kan man läsa att många ansåg att han borde ha dömts till döden.

3 Analys av berättelserna, deras uttalade mening och sensmoral

I analysdelen avser jag att i kapitel 3.1 sammanfatta berättelsen i åtalet och domsmotiveringarna med dess konstruktion och karaktärisering av Speer och att därefter vaska fram den mer preciserade uttalade meningen och berättelsernas sensmoral. Sedan undersöker jag hur texterna påverkats av textförfattarnas avsikt och det historiska sammanhang i vilka de konstrueras.

I kapitel 3.2 gör jag på motsvarande sätt med Speers memoarer. Jag sammanfattar och kommenterar berättelsen och analyserar vad som är dess explicita och implicita mening. Därefter behandlar jag hur texten och sensmoralen påverkats av Speers avsikter och samtidigt syn på nazismen.

Fest biografi behandlar jag likadant i kapitel 3.3. Berättelsen presenteras i sammanfattning varvid den samtidigt kommenteras och analyseras, bland annat i syfte att ta fram konstruktionen och karaktäriseringen av Speer, och därefter diskuteras den explicita meningen och sensmoralen. Jag jämför sedan Fests avsikt med biografien och den samtida historiesynen med narrativets sensmoral.

Jag kommer också att resonera kring orsakerna till att berättelserna förändras.

3.1 Nürnberggrättegången

Här börjar berättelserna om Speer. Den första, den som skrevs om honom i Nürnberg, är invävd i berättelsen om en av världshistoriens största katastrofer. Det är värsta tänkbara utgångspunkt.

Åtalet och domsmotiveringarna berättar på sitt formella sätt hur Europa och för den delen hela världen genom det nazistiska Tysklands försorg hamnade i ett kaotiskt tillstånd som präglades av världskriget och de fruktansvärda förbrytelser som begicks mot enskilda individer och grupper av människor.

3.1.1 Åtalets berättelse om brotten

Åtalet är en formell handling i vilken de åtalade anges och de brott för vilka de åtalas.²⁵ I åtalet från Nürnberg anges också ett antal tyska statliga och nazistiska organisationer vilka åklagarna från segrarmakterna begär att domstolen ska förklara vara kriminella organisationer. De tilltalade åtalas alla för konspiration för att starta krig, att begå brott mot freden och att begå brott mot mänskligheten,²⁶ brott mot freden,²⁷ krigsbrott²⁸ och brott mot mänskligheten.²⁹

Konspiration för att starta krig, att begå brott mot freden och att begå brott mot mänskligheten

Beträffande konspirationen och dess karaktär och utveckling anger åtalet bland annat avsikterna att kullkasta Versaillesfördraget, att återta områden som förlorades under första världskriget och att skaffa rasrena tyskar ett livsrum (Lebensraum). Planen skulle genomföras med hjälp av en stark ledare (Führer) till förmån för den överlägsna ariska rasen, genom att tillskansa sig och konsolidera totalitär makt i Tyskland, genom att förbjuda fackföreningar, konfiskera egendom, implementera en politik om en härskarras och genom att omvandla utbildningen för att omforma den tyska ungdomen. Vidare avsåg man att upprusta militärmakten, att ockupera Rhenlandet och att med makt tillskansa sig Österrike och Tjeckoslovakien för att därefter förbereda och initiera aggressiva krig mot Polen, Danmark, Norge, Belgien, Nederländerna, Luxemburg, Jugoslavien, Grekland samt en invasion av Sovjetunionen. I den här delen omfattar berättelsen också ingåendet av pakter med Italien och Japan med en avsikt att utnyttja pakterna till att föra krig mot USA. I utförandet av planen eller konspirationen har Tyskland och de i detta land ansvariga individerna försatt i stort sett hela världen i ett krigstillstånd.³⁰

²⁵ Hermann Göring, Rudolf Hess, Joachim von Ribbentrop, Robert Ley, Wilhelm Keitel, Ernst Kaltenbrunner, Alfred Rosenberg, Hans Frank, Wilhelm Frick, Julius Streicher, Walter Funk, Hjalmar Schacht, Gustav Krupp, Karl Dönitz, Erich Raeder, Baldur von Schirach, Fritz Sauckel, Alfred Jodl, Martin Bormann, Franz von Papen, Arthur Seyss-Inquart, Albert Speer, Constantin von Neurath, och Hans Fritzsche

<http://avalon.law.yale.edu/imt/count.asp> 2014-09-18 s 1

²⁶ <http://avalon.law.yale.edu/imt/count1.asp> 2014-09-18 s 1

²⁷ <http://avalon.law.yale.edu/imt/count2.asp> 2014-09-18 s 1

²⁸ <http://avalon.law.yale.edu/imt/count3.asp> 2014-09-18 s 1

²⁹ <http://avalon.law.yale.edu/imt/count4.asp> 2014-09-18 s 1

³⁰ <http://avalon.law.yale.edu/imt/count1.asp> 2014-09-18 s 1-5

Brott mot freden

Åtalsberättelsen anger krigsutbrotten mot Polen den 1 september 1939, mot Frankrike och Storbritannien den 3 september 1939, mot Danmark och Norge den 9 april 1940, mot Belgien, Nederländerna och Luxemburg den 10 maj 1940, mot Jugoslavien och Grekland den 6 april 1941, mot Sovjetunionen den 22 juni 1941 och mot USA den 11 december 1941.³¹

Krigsbrott

Tyskarnas sätt att föra ett ”totalt krig” vilket innefattade militära ockupationer och metoder som stod i strid med krigslagar, brott mot krigsfångar och brott mot den civila befolkningen i de ockuperade länderna är folkrättsbrott som inledningsvis nämns i denna del av berättelsen. Härfter följer en mycket lång exemplifiering av de krigsbrott som avses vilket bland annat innefattar mord och misshandel av civilbefolkningen inklusive folkmord på rasgrund, på grund av nationalitet och på grund av religion och här görs ett särskilt omnämmande av judar, romer och polacker. Berättelsen belyser den tyska ockupationsmaktens regelbundna bruk att deportera människor från de ockuperade länderna till Tyskland för att där användas som slavarbetskraft i den tyska krigsinsatsen, mord på och vanskötsel av krigsfångar, tyskarnas vittomfattande bruk att ta gisslan ur civilbefolkningen samt att mörda de personer som tagits som gisslan, deras systematiska utarmning av de ockuperade länderna genom att plundra dem på både allmänna och privata tillgångar, en illasinnad förstörelse av städer, byar och annat som inte var motiverad av militära skäl samt en politisk, kulturell och social förtyskning av vissa ockuperade områden i avsikt att förrinta nationella identiteter.³²

Brott mot mänskligheten

Under denna punkt berättas om de åtgärder i form av mord och förföljelser med mera som det nazistiska Tyskland satte in mot de personer eller grupper av personer som var eller misstänktes vara motståndare till nazistpartiet och till den plan för det framtida Tyskland som hade formats. Åtgärderna var framför allt riktade mot judar och här finns en uppräkningslista av platser i eller vid vilka tiotusentals judar mördades men här nämns även mord och förföljelser av andra politiska motståndare.³³

³¹ <http://avalon.law.yale.edu/imt/count2.asp> 2014-09-18 s 1

³² <http://avalon.law.yale.edu/imt/count3.asp> 2014-09-18 s 1-10

³³ <http://avalon.law.yale.edu/imt/count4.asp> 2014-09-18 s 1-2

Åtalshandlingen i Nürnberg är en introduktion i berättelsen. Det som är beskrivet i den handlingen är det som har hänt och det som ska avhandlas under domstolsförhandlingen.

3.1.2 Åtalet mot Albert Speer

I appendix A till åtalet finns för var och en av de åtalade en specifikation av på vilket sätt just han är misstänkt för de brott för vilka han åtalats. För Speers del innefattar detta sex rader på vilka det berättas att han varit medlem av nazistpartiet, riksledare, riksdagsledamot, rustningsminister, fullmäktig för rustning inom den så kallade fyraårsplanen och ordförande i rustningsrådet och att han använt dessa positioner på ett sådant sätt att han deltog i krigsplanering, brotten mot freden, krigsbrotten och brotten mot mänskligheten särskilt de delar av åtalet som avser det skymfliga exploaterandet av människor för tvångsarbete för bedrivandet av ett aggressivt krig.³⁴

För Speers del är dessa sex rader helt avgörande. I hans berättelse från Nürnberg är detta konflikten. Utan att vara överdrivet dramatisk kan man säga att hans liv hängde på hur domstolen värderade den här textdelen.

3.1.3 Domsmotiveringens berättelse om brotten

I detta narrativ tar domstolen ställning till åklagarnas åtal. I en allmän del skriver tribunalen att samtliga de åtalade förnekade att de begått de brott de åtalats för utom Bormann som var åtalad i sin frånvaro.³⁵

I sak så behandlas ursprunget och målsättningen för det nazistiska partiet, hur makten konsolideras i Tyskland, de åtgärder som vidtogs för att upprusta landet och konspirationerna, planerna och förberedelserna för att inleda aggressiva krig.³⁶

Annekteringen av Österrike,³⁷ inkorporeringen av Tjeckoslovakien,³⁸ aggressionen mot Polen,³⁹ invasionerna av Danmark och Norge,⁴⁰ invasionerna av Belgien, Nederländerna och Luxemburg,⁴¹ aggressionen mot Jugoslavien och Grekland,⁴² det aggressiva kriget mot

³⁴ <http://avalon.law.yale.edu/imt/counta.asp> 2014-09-18 s 2

³⁵ <http://avalon.law.yale.edu/imt/judgen.asp> 2014-09-18 s 1

³⁶ <http://avalon.law.yale.edu/imt/judnazi.asp> 2014-09-18 s 1-5

³⁷ <http://avalon.law.yale.edu/imt/judaus.asp> 2014-09-18 s 1-2

³⁸ <http://avalon.law.yale.edu/imt/judseize.asp> 2014-09-18 s 1-2

³⁹ <http://avalon.law.yale.edu/imt/judpola.asp> 2014-09-18 s 1-3

⁴⁰ <http://avalon.law.yale.edu/imt/juddenma.asp> 2014-09-18 s 1-3

⁴¹ <http://avalon.law.yale.edu/imt/judbelg.asp> 2014-09-18 s 1

⁴² <http://avalon.law.yale.edu/imt/judyugo.asp> 2014-09-18 s 1-2

Sovjetunionen,⁴³ kriget mot USA⁴⁴ samt de internationella fördrag som Tyskland brutit mot⁴⁵ berättas det om kortfattat. Tribunalen fortsätter med att berätta att den anser att det är bevisat att vissa av de åtalade deltog i en omfattande konspiration som innefattade planering, förberedelse och utförande av aggressivt krig.⁴⁶

Stora mängder av dokument och en omfattande muntlig bevisning förebringades som visade att krigsbrott begicks från tysk sida i en ofantlig omfattning och att den tyska regeringen därvidlag exploaterade den inhemska befolkningen i de ockuperade länderna och krigsfångar som slavarbetskraft i den tyska krigsekonomin. Härfter redovisas många exempel på mord och vanskötsel av krigsfångar, mord på den civila befolkningen och vanskötsel av densamma, den grymma slavarbetskraftspolitiken och förföljelsen av och folkmordet på judar.⁴⁷

Domsmotiveringen avslutas med att bevisning mot var och en av de åtalade gås igenom och man förklarar på vilka punkter den åtalade döms eller varför han frikänns.⁴⁸ Tolv av dem dömdes till döden, tre fick fängelse på livstid, fyra fick tidsbestämda fängelsestraff och tre frikändes helt (av de tilltalade så begick Robert Ley självmord i oktober 1945 och beträffande Gustav Krupp von Bohlen und Halbach så förklarade domstolen under rättegången att han var otillräknelig och av det skälet inte kunde vara föremål för åtal)⁴⁹

3.1.4 Berättelsen om Albert Speer i domsmotiveringen

Speer blev rustningsminister i februari 1942. Hans tidigare funktioner och aktiviteter i Tredje riket var inte sådana att han varit delaktig i initieringen eller planeringen av aggressiva krig. Speers ansvar för krigsbrott är helt och hållet relaterat till hans delaktighet i slavarbetspolitiken. Han förespråkade och fick igenom att en fullmäktig eller myndighet för användandet av arbetskraft skulle inrättas på central nivå. Avsikten var att Speer med denne skulle sköta mellanhanderna som avsåg arbetskraft till rustningsindustrin. Speer fick ingen administrativ överhet över denna fullmäktig. Den som utsågs var Speers medåtalade Fritz Sauckel. Speer hade en omfattande makt över konstruktion och produktion av vapen för armén och efterhand utökades hans befogenheter till att avse vapentillförsel till både flotta och flygvapen. Han intog ståndpunkten att en central planeringsstyrelse, i vilken han ingick och

⁴³ <http://avalon.law.yale.edu/imt/judsov.asp> 2014-09-18 s 1-2

⁴⁴ <http://avalon.law.yale.edu/imt/judunite.asp> 2014-09-18 s 1

⁴⁵ <http://avalon.law.yale.edu/imt/judviol.asp> 2014-09-18 s 1-2

⁴⁶ <http://avalon.law.yale.edu/imt/judlawco.asp> 2014-09-18 s 1

⁴⁷ <http://avalon.law.yale.edu/imt/judwarcr.asp> 2014-09-18 s 1-9

⁴⁸ Marrus R Michael, *The Nuremberg War Crimes Trial 1945-46*, Boston New York 1997 s 237

⁴⁹ Marrus 1997, s 261

som han dominerade, hade befogenhet att ge instruktioner till Sauckel att förse rustningsindustrin med arbetskraft. Speer meddelade Sauckel hur många arbetare rustningsindustrin behövde och Sauckel uppådade arbetskraften och allokerade den till olika industrier i enlighet med Speers instruktioner. Enligt domsmotiveringen visste Speer att den arbetskraft med vilken rustningsindustrin försågs tvingades dit. Han deltog i flera konferenser vid vilka det överenskoms att Sauckel med tvång skulle skaffa arbetskraft från de ockuperade länderna, bland annat en år 1944 då det beslutades att Sauckel skulle uppåda minst fyra miljoner arbetare från de ockuperade territorierna för att tillfredsställa Speers krav. Sauckel antydde vid denna konferens att detta bara var möjligt om han fick Himmlers hjälp. Sauckel informerade regelbundet Speer om att arbetskraften uppådades med tvång. Speer begärde emellanåt att få arbetskraft från vissa länder. Vid ett möte i april 1943 i den centrala planeringsstyrelsen diskuterade Speer planer på att använda ryska arbetare i kolgruvor och han la in sitt veto mot att tyskar skulle användas. Speer hävdade under rättegången att han var för ett större användande av tysk arbetskraft i den tyska industrin och att arbetskraften i de ockuperade länderna skulle användas till att producera konsumtionsvaror i hemlandet. Vissa steg i denna riktning togs genom Speers försorg. Detta sätt att utnyttja slavarbetskraften var även det olagligt. Det användes i mycket liten omfattning och detta ansåg domstolen vara något humanare än att deportera arbetskraften till Tyskland. Som chef för organisationen Todt (en ingenjörorganisation som leddes av Fritz Todt fram till hans död och som byggde bland annat Västvallen, ubåtsbunkrar och vägar) var Speer direkt inblandad i användandet av tvångsarbetskraft. Denna organisation fungerade framför allt i de ockuperade områdena exempelvis med sådana projekt som militära vägbyggen. Han använde koncentrationslägerfångar i industrier under sin kontroll men avvecklade detta så långt möjligt eftersom han fruktade Himmlers judiciella ambitioner. Speer använde krigsfångar i rustningsindustrin men han hävdar att han endast använde ryska krigsfångar i industrier som omfattades av Genèvekonventionen. Speer var inte direkt inblandad i den grymma administrationen av slavarbetsprogrammet men han kände till grymheterna. Han informerades till exempel vid ett tillfälle i den centrala planeringsstyrelsen om att hans krav på arbetskraft var så omfattande att det var nödvändigt att använda våldsamma metoder vid rekryteringen. Vid ett tillfälle i planeringsstyrelsen så framförde Speer synpunkter som gick ut på att det fanns inget att invända mot att arbetare som simulerade sjukdomar förpassades till koncentrationsläger. Speer insisterade på att slavarbetarna skulle födas ordentligt och ha rimliga arbetsvillkor så att deras arbete utfördes effektivt. Enligt domstolens mening förelåg omständigheter som talade till Speers fördel. Han etablerade ett system som gjorde det

möjligt i viss utsträckning för tvångsarbetskraften att vara kvar i hemlandet, i slutskedet av kriget var han en av få personer som vågade tala om för Hitler att kriget var förlorat och han vidtog åtgärder för att förhindra den meningslösa förstörelse av produktionsanläggningar som Hitler beordrat. Han utförde denna oppositionella sabotageverksamhet mot Hitlers direktiv på ett sätt som medförde en stor personlig risk.⁵⁰

Denna del utgör tillsammans med domslutet (Speer dömdes till 20 års fängelse för krigsbrott och brott mot mänskligheten) upplösningen för Speer i Nürnbergberättelsen. Detta är samtidens dom över honom.

Texterna från Nürnberg är formella och sakliga och de präglas av domstolsvärldens språkbruk och disposition. De har ett syfte som kräver att de tål en ingående granskning. Presentationer och slutsatser är väl underbyggda.

Speer skildras i Nürnbergdokumenten som en medveten krigsförbrytare. Hans brott består i det tvångsvisa användandet av slavarbetskraft vilket är ett brott mot folkrätten och straffvärdet för dessa gärningar är mycket högt. Han framstår som ansvarig för ett stort mänskligt lidande. Berättelserna är en svidande vidräkning med nazismen och en saklig bedömning av Speers ansvar. I domsmotiveringarna blir han en av historiens först dömda krigsförbrytare och dessutom en av andra världskrigets värsta. Trots detta beskrivs han också som modig och moralisk i sitt agerande i krigets slutskede.

3.1.5 Åtalets explicita och implicita mening

Åtalet mening är att fastställa de enorma förödande följder som blev en konsekvens av kriget och nazisternas regim, att fastställa den rasistiska och ondskefulla grund på vilken Adolf Hitler och nazisterna byggde sitt samhälle samt att utkräva det fulla ansvaret för detta hos det som återstod av det nazistiska ledarskapet. Detta framgår explicit av åtalet. Men här finns också uttalade avsikter. Eftersom åtalet bestämmer ramarna för rättegången så kom segrarmakternas krigföring och politik i tiden innan kriget bröt ut inte att diskuteras. I det här sammanhanget finns det anledning att peka på en detalj i åtalet. Under åtalspunkten som avser krigsbrott exemplifieras tyskarnas brott bland annat med att de i september 1941 avrättade 11 000 polska officerare vid Katyn skogen nära Smolensk.⁵¹ Det är idag klarlagt att massakern vid Katyn utfördes av sovjetiska myndigheter och dessa uppgifter var kända 1945

⁵⁰ <http://avalon.law.yale.edu/imt/judspeer.asp> 2014-09-18 s 1-2

⁵¹ <http://avalon.law.yale.edu/imt/count3.asp> 2014-09-18 s 5

även om de förnekades från sovjetisk sida. Att uppgifterna togs in i åtalet kan inte förklaras på annat sätt än att de sovjetiska företrädarna insisterat på det och att övriga segrarmakter böjt sig för detta krav. Man får förutsätta att de detaljuppgifter som finns i åtalet i övrigt nästan uteslutande är kända uppgifter eller sådana uppgifter som bevisades under rättegången. Det går dock inte att frigöra sig från intrycket att skuldbördan och ansvaret för allt elände som inträffade före och under kriget föses över till Tyskland. Sensmoralen som byggdes upp genom åtalets utformning kom att bli att det var det nazistiska Tyskland som ensamt var ansvarigt för alla krigets följder och att alla åtgärder som vidtogs från segrarmakternas sida var motiverade som svar på den ondskefulla nazistiska aggressionen. Det är alltså i denna kontext berättelsen om Speer konstrueras, en kontext där nazismen i Tyskland framstår som en inkarnation av ondska.

3.1.6 Domsmotiveringens explicita och implicita mening om Speer

Berättelsens uttalade mening är att värdera Speers handlande under kriget för att bedöma i vilken utsträckning han genom detta handlande gjorde sig skyldig till krigsbrott och brott mot mänskligheten. Hans agerande och ställning i Tyskland under tiden innan han utsågs till rustningsminister lämnas därhän. De omständigheter som ligger till grund för att Speer döms för krigsbrott tas fram. Han använde slavarbetskraft i rustningsindustrin och i de projekt som administrerades av organisationen Todt. Slavarbetskraften kunde bestå av civilbefolkning, krigsfångar eller koncentrationslägerfångar. För detta döms han. Domstolens uttalade mening är att det i hans fall föreligger förmildrande omständigheter. Han vidtog steg för att den civila slavarbetskraften skulle kunna arbeta i industrier i sina hemländer, han vågade i slutskedet av kriget säga emot Hitler och hävda att kriget var förlorat och han saboterade Hitlers meningslösa order om att alla produktionsanläggningar skulle förstöras. Han utsatte sig genom sitt agerande för en personlig risk. Speer dömdes till 20 års fängelse. Han är härigenom för alltid uttryckligen förknippad med de fasansfulla nazistiska förbrytelseerna.

Vad är då den implicita meningen eller sensmoralen i domen mot Speer? Domsmotiveringen har såvitt avser Speer ett språkbruk i vilket det inte riktigt kommer fram vilka konsekvenser hans användande av slavarbetskraft fick. Miljontals människor tvångsförflyttades, många arbetade under odrägliga förhållanden och många dog. I andra delar av domen är detta mer tydligt. Fritz Sauckel som var ansvarig för administrationen av slavarbetarna dömdes till döden. Det är svårt att inse varför beställarens brott har ett lägre straffvärde. De omständigheter som domstolen menar är förmildrande i Speers fall är inte sådana som mildrar

effekten av de brott för vilka hans döms eller påverkar hans personliga uppsåt utan avser andra saker. De ska rätteligen inte påverka bedömningen av de brottsliga gärningarna. I domen framhålls att han sa emot Hitler, han saboterade hans order i slutskedet av kriget och han vidtog i någon mån åtgärder som gjorde att civilbefolkning kunde arbeta i sina hemländer. Det outtalade budskap som domen mot Speer förmedlar är att om man är nazistledare och deltar i mycket allvarliga krigsbrott och brott mot mänskligheten så är man förkastlig och ska dömas hårt, men om man slutligen ångrar sig (även om detta sker under galgen) och visar detta i aktiv handling så kan man få omvärldens förlåtelse om man först sonar sina brott.

3.1.7 Åtals- och domsmotiveringsförfattarnas avsikt med berättelserna och den historiska kontexten

Åtalet och domsmotiveringarna skrevs omedelbart efter kriget. Mellan texternas författande låg en rättegång. Domstolen frikänner Speer från konspirationsanklagelsen och för brott mot freden och dömer honom för krigsbrott och brott mot mänskligheten. Författarnas avsikt med texterna är att för de segrande länderna och för världen i övrigt fastställa ansvar för nazismens ohyggligheter. Texterna präglas utav detta. De är mycket ändamålsenliga och tydliga och textförfattarnas avser också att lämna ett budskap till världen av innehåll att nazismen varit ohygglig och att de som varit ansvariga för denna straffas hårt. Det historiska sammanhanget hänger ihop med författarnas avsikter och budskap. Kriget var avslutat och ohyggliga krigsförbrytelser hade blivit kända. Det var nödvändigt att utreda omständigheter och händelseförlopp och utkräva ett personligt ansvar av de skyldiga i samband med att återuppbyggnadsarbetet påbörjades. I hela Europa pågick strax efter kriget en politisk bearbetning och en rättslig uppgörelse med nazismen. I både Danmark och Norge hölls till exempel rättsliga tribunaler.⁵² Även i Sverige fanns liknande tendenser. En svensk verkstadsklubb skrev den 29 oktober 1945 till justitieminister Herman Zetterberg.

Vid möte med verkstadsklubb 7/ Öresundsvarvet/ av Sv.Metallindustriarb. Förb. Avd 40 Landskrona representerande omkring 1000 arbetare beslutades enhälligt att till regeringen framställa krav om utrensning av de svenska nazistiska element som verkat inom landet. Orsaken till att klubben kräver detta är det faktum att överallt i världen pågår en uprensning av dessa politiska förbrytare.⁵³

⁵² Östling 2008, s 103

⁵³ Brev från verkstadsklubben till justitieministern den 29 oktober 1945, Centrum för Arbetarhistoria och Arbetarrörelsens arkiv i Landskrona

Nürnbergberättelsernas sensmoral om nazismen och de krigsförbrytare som dömdes förhåller sig väl till samtidens syn. Författarna var juridiska tjänstemän i de fyra segrarmakterna och de avsåg att tillvarata dessa makters intressen i samband med domen. Texterna innehåller ingenting som antyder att ansvaret för några detaljer i de händelser som behandlas i domen ligger på annat håll än hos det nazistiska Tyskland. För Speers del är synen på honom olika i texterna. Domstolen såg på honom på ett annat sätt än åklagarna vilket betyder att rättegången för hans del blev en nyansering i mildrande riktning. I just det här avseendet har domsförfattarna haft andra avsikter än åtalsförfattarna eftersom de skriver en domsmotivering såvitt avser Speer som bara fäller honom för två av fyra åtalpunkter. Kvar står dock att han är ansvarig för ett flerårigt uppsåtligt tvångsutnyttjande av miljoners människor i den tyska rustningsindustrin som innebar ett mycket stort mänskligt lidande och att många människor avled.

3.2 Albert Speers memoarer

Jag har haft tillgång till den svenska översättningen av Speers memoarer. I översättarens förord skriver denne att de sex först kapitlen av memoarerna inte finns med i den svenska översättningen och att dessa kapitel skildrar Speers familjebakgrund, uppväxt, utbildning och hans inledande kontakter med nazismen. Det finns dock i förordet en kortfattad sammanfattning av Speers bakgrund och hans första kontakter med Hitler. Översättaren har heller inte tagit med delar av kapitel som beskriver vad han kallar bifigurer och biepisoder.⁵⁴ Min bedömning är att bristerna i den svenska översättningen avser okontroversiella delar som är intagna i biografien om Speer och som inte påverkar berättelserna om Speer i det nazistiska Tyskland.

Boken baseras på anteckningar som Speer gjort under sin fängelsetid. Den avhandlar, i den svenska översättningen, perioden från mitten av 1930 – talet fram till och med rättegången i Nürnberg som avslutades 1946.

Speers berättelse börjar med livet i Obersalzberg i mitten av 1930 – talet.

⁵⁴ Speer 1970, s 11-14

3.2.1 Berättelsen

Som jag angivit i avsnitt 1.3 är det lämpligt att dela upp Speers berättelse tre delar; Speer som arkitekt, Speer som rustningsminister och Speer i krigets slutskede och i Nürnberggrättegången.

Speer som arkitekt

Speer bosatte sig på Hitlers inrådan i ett hus i Oberzalsburg 1935. Han blev härigenom den fjärde "oberzalsbergaren" efter Hitler, Göring och Bormann.⁵⁵ I början av 1938 åtog sig Speer att på ett år rita och bygga ett nytt rikskansli.⁵⁶ När byggnaden var färdig gjorde den ett starkt intryck på Hitler och Speer betraktades härefter som en god organisatör.⁵⁷ Morgonen efter den så kallade kristallnatten färdades Speer förbi Berlins synagoga och såg de rykande resterna av denna. Han vet inte om han vid den tidpunkten märkte något av den judeförjöljelse som då tog sin början. Han betraktade sig som Hitlers arkitekt och det politiska angick inte honom.⁵⁸

Inledningsvis får vi här veta att Speer ingår i en trängre krets väldigt nära Hitler. Sedan kan man notera att Speer håller på att bygga upp en bild av sig själv som distanserar honom från nazismen. Att han framställer sig som opolitisk får betydelse för berättelsens sensmoral.

I juli 1941 föreslog Speer att alla byggen som inte var helt nödvändiga för krigsinsatsen skulle avbrytas. Hitler ställde sig kallsinnig till förslaget. Han överförde inga resurser till rustningsindustrin från sina privata byggen, motorvägsbyggena, partibyggnader eller Berlinprojekten.⁵⁹ I krigets första skede ansvarade Speer för byggen för arméns och flygvapnets ledning.⁶⁰ Den 27 december 1941 samtalade Speer med den dåvarande ministern för vapen och ammunition, Fritz Todt. Denne framförde då sin uppfattning att ryssarna skulle vinna kriget. Speer hade vid denna tidpunkt kommit till slutsatsen att Hitlers system på en

⁵⁵ Speer 1970, s 20

⁵⁶ Speer 1970, s 41

⁵⁷ Speer 1970, s 55

⁵⁸ Speer 1970, s 53

⁵⁹ Speer 1970, s 117

⁶⁰ Speer 1970, s 119

avgörande punkt var underlägsen en demokrati. Det framfördes ingen kritik som kunde råda bot på missförhållanden.⁶¹

Speer tog alltså tidiga initiativ för att befrämja den tyska krigsinsatsen. Detta är effektivt och engagerat. Han accepterade diktaturens brister i tystnad. Här är han följsam och orsaken till detta är hans ärelystnad. Man kan ana en sensmoral som utgår från Speers personliga drivkrafter.

Så här långt in i memoarerna så är berättelsen introducerad. Speer är arkitekt i Tredje riket och kriget pågår.

Speer som rustningsminister

I februari 1942 landade Speer med ett plan i Rastenburg i Ostpreussen där Hitler fanns. Han var på väg att ta sig tillbaka till Berlin. Hitler var vid detta tillfälle upptagen med en föredragning av Todt. Denna drog ut på tiden. I en paus i Todts överläggning med Hitler avtalade Speer med Todt att Speer dagen efter skulle följa med honom i flygplan till Berlin. Todt avslutade sina överläggningar med Hitler och Hitler tog emot Speer. Dessa båda samtalande till långt in på natten. Eftersom det blev sent gav Speer återbud till morgondagens flyg till Berlin. Dan efter fick Speer veta att Todt hade förolyckats i en flygplansolycka strax efter starten mot Berlin. Hitler utsåg samma morgon Speer till Todts efterträdare i alla dennes funktioner. Speer skriver att han högaktade Todt och att denne hela tiden bibehöll sin oavhängighet gentemot Hitler. Speer anser att Hitler inledningsvis hade hittat ett lydigt redskap som rustningsminister istället för den obekväme Todt. Det var nödvändigt för Speer att ha ett starkt stöd av Hitler eftersom det pågick en ständig maktkamp och positionerande i kretsen kring honom. Speer skaffade sig detta och det manifesterades den 13 februari 1942 vid ett sammanträde i ett annat regeringsdepartement, med företrädare för olika departement, alla vapengrenar och näringslivet. Hitler gav Speer sitt oreserverade stöd vid detta tillfälle. Det var inget önskemål från Speers sida att bli rustningsminister. Han betraktade det som ett slags krigstjänst och han avkrävde ett löfte från Hitler om att han efter kriget skulle utnämnas som arkitekt. Speer hade ambitioner om ryktbarhet som arkitekt men han såg ingen möjlighet till detta som rustningsminister.⁶²

⁶¹ Speer 1970, s 122-123

⁶² Speer 1970, s 127-143

Speer återger det här på så vis att han tog rustningsministeruppdraget fast han egentligen inte ville ha det. Han var alltså lojal och en minister mot sin vilja. Hans ambitioner fanns på annat område. Bilden blir tydligare om hur han vill att läsaren ska se på honom och hur man ska förstå hans berättelse. Detta är konflikten i Speers berättelse. Han dras av lojalitetsskäl in i den politiska världen, får en avsevärd makt och tvingas ta ställning till saker som kommer att få vittgående konsekvenser för honom.

Speer genomförde omfattande effektiviseringar av rustningsindustrin. Han menar att han drevs av sin dyrkan av Hitler, äregirighet, plikt känsla och ett personligt förverkligande.⁶³

Många tekniker i Nazityskland var okritiskt bundna till sina uppgifter vilket Speer utnyttjade i rustningsindustrin. Under sina två första år som rustningsminister var Speers position så stark att han inte kunde angripas.⁶⁴

På Speers initiativ inrättade Hitler ett ämbete med en person som hade hans fullmakt att på riks- och distriktsledarnas vägnar hantera arbetskraftsbehovet för rustningsindustrin. Det blev en missräkning att Hitler utsåg Fritz Sauckel och inte Karl Hanke. Det uppdrag som ålades Sauckel var att täcka rustningsindustrins arbetskraftsbehov från de ockuperade länderna. Speer kom att under de kommande åren ivrigt mana på Sauckel. Speers begäran att tyska kvinnor skulle rekryteras avvisades med motiveringen att det var Sauckels sak att bestämma vilken arbetskraft som skulle rekryteras.⁶⁵

I början av 1943 träffade Speer några andra nazistledare, bland annat Goebbels, i avsikt att åstadkomma en kursändring i politiken. Han menar att detta är första gången som han klev ur sitt fackmannaområde för att ge sig in i politiken och han konstaterar att det är oundvikligt att man som en politisk ledare i en diktatur blir indragen i ett maktspel om man vill behålla sitt inflytande.⁶⁶

Speer kommer här tillbaka till att han drogs in i politiken mot sin vilja. Bilden av honom som opolitisk tjänsteman förstärks. Han menar att han var en ovillig nazistledare. Hans berättelse pekar mot en sensmoral som gör skillnad på de medvetna, uppsåtliga nazistledarna och de som motvilligt drogs in i händelseförloppet.

⁶³ Speer 1970, s 148-151

⁶⁴ Speer 1970, s 152-153

⁶⁵ Speer 1970, s 160-163

⁶⁶ Speer 1970, s 197-198

I mitten av 1943 uppfattade Speer tecken på att hans position och status i Tyskland hade tagit kliv framåt. Speer drog slutsatsen att vid den här tiden var han andre man i staten i den meningen att Hitler då var av uppfattningen att Speer var den mest lämpade personen att efterträda honom.⁶⁷

I september 1943 träffade Speer en överenskommelse med den franske produktionsministern som skulle åstadkomma att franska arbetare deltog i krigsproduktionen genom att arbeta i inhemska fabriker. Han lyckades genom detta begränsa antalet franska arbetare som förflyttades till Tyskland. En tid senare gick han tillväga likadant beträffande Holland, Belgien och Italien. Den 6 oktober talade Speer i Posen inför partiets riks och distriktsledare och inskräppte att 1,5 miljoner arbetare behövde föras över från konsumtionsindustrin till rustningsindustrin. Han talade om att enskilda distrikt dragit sig undan produktionsstopp för konsumtionsvaror och att detta inte längre kunde tolereras och framförde att han talat med SS chefen Himmler om saken. Detta väckte ont blod bland distriktsledarna. Speer beskriver distriktsledarnas alkoholexcesser den påföljande kvällen och hur han bad Hitler att påbjuda nykterhet.⁶⁸

Den här episoden är intressant på grund av vad Speer inte nämner, nämligen det faktum att Himmler vid samma konferens talade om den pågående judeutrotningen⁶⁹. Det är inte min avsikt att argumentera kring huruvida Speer var närvarande vid Himmlers tal eller inte. Han framstår emellertid i berättelsen som oinvidig vilket påverkar synen på honom och berättelsens sensmoral.

I slutet av 1943 skulle arbetskraftsprogrammet för 1944 fastläggas. Sauckel garanterade vid sammankomsten att han kunde tillgodose behovet av fyra miljoner arbetare men att han för detta behövde fria händer i de ockuperade områdena vilket han fick av Hitler. Härmed föll Speers program för den franska arbetskraften. Deportationerna från Frankrike fick dock ingen fart vilket berodde på andra inhemska problem och inte på Speers motstånd. Speer fick heller inget gehör för att tyska kvinnor och annan tysk arbetskraft skulle användas i rustningsindustrin.⁷⁰

⁶⁷ Speer 1970, s 214-216

⁶⁸ Speer 1970, s 248-251

⁶⁹ Fest Joachim, *Albert Speer en biografi*, Stockholm 2009 s 233

⁷⁰ Speer 1970, s 256-257

Speer i krigets slutskede och under Nürnberggrättegången

Speer reagerade efter nyåret 1944 mot det korrupta intrigspelet som ägde rum i nazisttoppen samtidigt som han var utarbetad efter två års anspänning. En knäskada gjorde att han den 18 januari lades in på sjukhus. Att vara sjukskriven i Nazityskland var ofta en omskrivning för att man var på väg att försvinna från partitoppen. Speer kom att inledningsvis behandlas av en läkare ifrån SS. Under lång tid låg han med benet fixerat i gips och han råkade ut för blodiga hostattacker. SS- läkarens diagnos var att Speer led av muskelreumatism. Vid det här skedet kopplade Speers familj in en annan läkare som också undersökte honom. Familjens läkare kom fram till att Speers tillstånd var mycket allvarligt och det kom till en konfrontation mellan läkarna angående behandlingen. Speer var övertygad om att man från SS sida försökte ta livet av honom eftersom Himmler ansåg att Speer utgjorde en fara. Speer återhämtade sig på olika platser. Hitler besökte honom i mars 1944 och för första gången reagerade Speer negativt. Han fann Hitler fränstötande. Under sjukdomsperioden hade Speers position undergrävts. Speer umgicks med tankar på att dra sig tillbaka, något som också stöddes av Göring. Företrädare för industrin övertalade Speer att stanna kvar med tanke på hur förhållandena skulle vara för industrin efter ett förlorat krig. För första gången tänkte Speer på ödeläggelsen av tysk industri. Speer besökte under formella former Hitler och det bestämdes vilket hans ansvar som rustningsminister fortsättningsvis skulle vara. Hitler ändrade vid detta tillfälle på beslut som han tidigare fattat. Detta möte inledde ett förhållande till Hitler som Speer uppfattade som schizofrent. Han var inte opåverkad av den uppskattning Hitler visade men han blev samtidigt alltmer medveten om den förödande verkan Hitlers handlande hade för Tyskland och det tyska folket.⁷¹

Här får läsaren för första gången stifta bekantskap med en Speer som betraktade Hitler med motvilja men som ändå inte kunde undandra sig hans inflytande. Speer framstår som ett hot mot SS. Konturerna av en karaktär som kommer att reagera mot den förda politiken ansas. Detta är också inledningen till berättelsens upplösning. En nyvunnen insikt förändrar härifrån gradvis Speers hållning till Hitlers politik.

Speer tog över rustningen av flygvapnet från Göring i maj 1944 efter omfattande bombningar av Tyskland.⁷²

⁷¹ Speer 1970, s 259-278

⁷² Speer 1970, s 280-283

Speer menar att han påverkades känslomässigt av synen av lidande människor men att hans handlande inte påverkades. Detta berodde på att han inte förstod de moraliska sammanhangen på ett sätt som han borde ha gjort. Under sommaren 1944 samtalade han med Karl Hanke som var påtagligt skakad av vad han sett i ett läger i Oberschlesien och han rådde Speer att inte anta någon inbjudan att besöka lägret. Speer insåg att Hanke talade om Auschwitz. Speer är härefter för alltid är sammanlänkad med brotten i Auschwitz eftersom han vände bort blicken för att inte göra några obehagliga upptäckter. Han reflekterar över detta i sina memoarer och konstaterar att till slut rådde principen om ändamålsenlighet när han fattade beslut. I Nürnberg tog han på sig en del av det totala ansvaret för brotten eftersom han varit en betydelsefull medlem av Tysklands ledning.⁷³

Speer förklarar här sitt handlande i relation till det mänskliga lidande han upplevde. Effektiviteten var så viktig att han inte stannade upp för att fullt ut ta del av konsekvenserna av den nazistiska politiken. Dessa var så fruktansvärda att hans handlande måste kommenteras i berättelsen. Bilden av hans karaktär solkas men vi har fortfarande kvar en relativt omedveten rustningsminister och de lärdomar vi antas dra av berättelsen utgår från detta.

Den 20 juli 1944 genomfördes ett attentat mot Hitler av en grupp officerare i Tyskland samtidigt som man försökte genomföra en statskupp. Detta misslyckades. Speer ställde sig till nazistregeringens förfogande, han ansåg att statskuppen var katastrofal för landet. I utredningen efter det misslyckade kuppörsöket hittades en tänkt regeringslista för attentatsmännen. Som rustningsminister var Speer angiven. Vid hans namn var det med blyerts antecknat ett frågetecken och texten ”om möjligt”. Blyertsanteckningen, som påtagligt indikerade att Speer inte deltagit i attentatet, förde med sig att eventuella misstankar mot honom på grund av den tänkta regeringslistan kunde avföras.⁷⁴

Här antyder Speer att militärer i hans omgivning såg honom som en möjlig motståndsmän. Det lämnas till läsaren att bilda sig en uppfattning om varför det förhåller sig på det viset och känslan är att Speer här åter fjärrar sig från nazismen.

Hitler hade under det ryska återtagandet beordrat att produktionsanläggningar och annat skulle förstöras så att ryssarna inte kunde dra fördel av dessa. Efter invasionen gav han likadana direktiv beträffande de ockuperade områdena i väster. Speer betraktade kriget som förlorat och gjorde vad han kunde för att påverka Hitler att begränsa förstörelsen. Han lyckades i vissa

⁷³ Speer 1970, s 298-299

⁷⁴ Speer 1970, s 303-315

fall få godkännande för att energi- och industrianläggningar skulle sättas ur funktion men inte förstöras. I september 1944 beordrade Hitler att även i tyska områden som intogs av de allierade skulle allt förstöras, inte bara produktions- och energianläggningar utan allt som kunde användas som bondgårdar, livsmedel, teatrar och kyrkor. Speer förmådde Hitler att ändra sitt beslut till att bli en generell anvisning med argumentet att om han inte avstod från sina order om förstörelse så medgav han att kriget var förlorat.⁷⁵

I februari 1945 beslutade sig Speer för att göra ett försök att mörda Hitler. Han ansåg att Hitler förrådade sitt eget folk. Hans plan gick ut på att via ett luftintag leda in gas i Hitlers bunker och därigenom inte bara ta livet av Hitler utan även Bormann, Goebbels och Ley. Planen gick inte att genomföra eftersom det uppfördes en hög skorsten vid luftintaget och denna började bevakas av SS soldater. När Speer upptäckte detta kände han sig lättad att försöket inte kunde genomföras. Han insåg att han inte var förmögen att skjuta Hitler och bestämde sig för att istället omintetgöra hans order om förstöring.⁷⁶

Speer inriktade sina ansträngningar på att rädda tysk industri i så stor utsträckning som möjligt. I mitten av mars 1945 författade han en skrivelse till Hitler som innehöll en vädjan att sluta med förstörelsen eftersom det hotade folkets existensmöjligheter. Den 18 mars beslutade Hitler om evakuering av befolkningen i de orter där man motarbetade förstörelse. Han menade att han inte kunde ta någon hänsyn till befolkningen.⁷⁷

Hitlers svar på Speers vädjan tog Speer del av genom ett telegram. ”Alla anläggningar av militärt, kommunicatoriskt, industriellt och försörjningsmässigt slag liksom även materiella värden inom riksområdet” skulle vara föremål för förstöringen.⁷⁸ Speer inriktade sig på att försöka rädda vad han kunde av Ruhrindustrierna. Tillsammans med industriledare såg han till att sprängämnen förstördes och kraftverkspersonal beväpnades med kulsprutepistoler till skydd för kraftverken. Speer ansträngde sig för att förmå lokala distriktsledare att bortse från Hitlers förstörelseorder.⁷⁹

De närmast föregående fyra styckena beskriver framväxandet av en man som bedrev aktivt motstånd mot den förda politiken och som till och med hade planer på att mörda Hitler för att få slut på det eländiga kriget. Vad vi ser här är motståndsmannen Speer, full av en nyväckt

⁷⁵ Speer 1970, s 320-323

⁷⁶ Speer 1970, s 338-341

⁷⁷ Speer 1970, s 342-346

⁷⁸ Speer 1970, s 349

⁷⁹ Speer 1970, s 351-353

insikt. Det är från de historiska erfarenheterna från och med denna tid som berättaren framför allt vill att han ska bedömas. Detta blir då också en utgångspunkt för berättelsens sensmoral.

Vid ett sammanträffande med Hitler den 27 mars konfronterade Hitler Speer med uppgifterna om att Speer försökt förmå distriktsledare att inte genomföra hans order. Hitler ville att Speer skulle sjukskriva sig men detta vägrade Speer. Av politiska skäl menade Hitler att han inte kunde avskeda Speer. Hitler avkrävde Speer ett svar som skulle gå ut på att Speer ansåg att kriget fortfarande kunde vinnas. Han fick 24 timmar på sig att lämna svaret. Under betänketiden arbetade Speer på en skrivelse i vilken han förklarade att han inte trodde på någon krigsframgång. Han försökte överlämna det skriftliga svaret men Hitler ville ha ett muntligt svar. Speers muntliga svar blev ”Min Führer, jag står utan reservationer bakom er.”⁸⁰ Hitler berördes av svaret och Speer utnyttjade tillfället till att övertala Hitler att utfärda en förordning enligt vilken ett upphörande av verksamheten i industrianläggningar kunde tjäna samma ändamål som förstörelse och att rustningsministern och inte distriktsledarna skulle verkställa förstörelsen. Denna skulle ske efter rustningsministerns anvisningar. Speer utfärdade aldrig några sådana anvisningar.⁸¹

Här får man ett intryck av att Speer var både rakryggad och listig i sitt förhållningssätt till Hitler och bilden av motståndsmannen växer sig starkare.

Under förundersökningsförhören som Speer utsattes för i Nürnberg menade han att han utelämnade detaljer som framstod som urskuldande och kom inte med några undanflykter. Han betraktade sin framtid som likgiltig och han ville ta på sig ansvar i en mer allmän bemärkelse. Inför fängelsepsykologen uttryckte han att processen var nödvändig och att medansvar för fruktansvärda förbrytelser också existerade i en totalitär stat.⁸² Speer ansåg att rättegångens inledningsanförande av den amerikanske åklagaren Jackson var förintande men var tillfredställd med att skulden inte riktades mot det tyska folket utan bara mot de åtalade.⁸³ När Speer hördes i rätten uttalade han bland annat att om Hitler haft vänner så hade han varit en nära vän. Han tog på sig ansvaret för de order från Hitler som han utfört och framförde att de ledande personer som verkställt order inte kunde befrias från ansvar ens om genomförandet framvingats genom hot, att det fanns ett ansvar inom staten för den egna sektorn och att det måste finnas ett gemensamt ansvar bland de ledande för avgörande frågor men bara för

⁸⁰ Speer 1970, s 359

⁸¹ Speer 1970, s 355-360

⁸² Speer 1970, s 407-409

⁸³ Speer 1970, s 412

principiella saker och inte för detaljer. Speer ville bara kort beröra det planerade attentatet, han gjorde detta för att illustrera hur farlig Hitler var och han ville inte berömma sig själv i denna fråga. Han försvagade intrycket av att själv ha gjort något förtjänstfullt i krigets slutskede. Under den del av förhöret som leddes av åklagaren Jackson så uttryckte denne sin uppskattning över Speer för att Speer varit den ende som haft modet att säga till Hitler att kriget var förlorat.⁸⁴

Speer berättar här hur han tar på sig ett ansvar som är omfattande och hur han förringar sina egna insatser för att begränsa förödelsen i krigets slutskede. Han har kommit till full insikt om nazistregimen och är ångerfull samtidigt som läsaren ges intrycket att hans agerande bitvis varit både ädelt och modigt. Detta är upplösningen i Speers berättelse.

I sitt slutanförande i rätten anförde Speer att i en diktatur med tillgång till modern teknik och moderna kommunikationsmedel så kunde en enda person underkasta åttio miljoner människor sin vilja. Order vidarebefordrades snabbt och verkställdes okritiskt. Tidigare diktaturer behövde medarbetare på ett helt annat sätt för detta och Speer varnade för de följder som modern teknik skulle kunna få om den släpptes lös i ett kommande krig. Han efterlyste en grundregel för mänskligt samliv och slutade med att fråga vad hans eget öde betydde efter det som skett och inför att så högt mål.⁸⁵

Speer konstaterar i sina slutsatser att han deltog i ett krig som gällde världsherravälde, att han genom sitt arbete förlängde kriget, att han visste att Frankrike skulle bli en småstat, att han visste att Belgien, Holland och Burgund skulle införlivas med Tyskland, att han visste att polacker och ryssar skulle göras till slavfolk och att Hitler inte hemlighöll sin avsikt att utrota det judiska folket för den som ville höra. Han avslutar med att säga att han under de avgörande åren av sitt liv tjänade tekniken och att han var betagen av de tekniska möjligheter som fanns men att han slutligen känner skepsis för denna.⁸⁶

Speers memoarer är författade så att de ger en beskrivning av hans upplevelse av nazismen. Det är en berättelse inifrån där läsaren tar del av vad som hände i den nazistiska ledningen och hur Speer reagerade och vad han gjorde. Han förklarar utförligt sina reaktioner och sitt handlande i flera avseenden. Berättelsens konstruktion gör detta möjligt för honom.

⁸⁴ Speer 1970, s 415-417

⁸⁵ Speer 1970, s 420-421

⁸⁶ Speer 1970, s 423-424

I memoarerna framstår Speer som en äregirig arkitekt som var bländad av Hitlers karisma och som inte sökte posten som rustningsminister. Han var skicklig och effektiv och försökte få ut största möjliga effekt av den arbetskraft som tvångsvis ställdes till hans förfogande. Han blundade för nazisternas illdåd och tryckte undan obehagligheter som han upplevde. I efterhand ångrar han detta men hans okänslighet berodde mycket på hans enorma arbetstempo. När han insåg att Hitler höll på att förgöra Tyskland motarbetade han honom aktivt. I den här berättelsen är Speer pragmatisk, effektiv och motvillig som rustningsminister. Han är ångerfull för att han rycktes med och inte bemödade sig att ta reda på sanningen om de nazistiska illdåden men han såg sig som en opolitisk teknokrat. Han var djärv i krigets slutskede när han motarbetade Hitler och han var ansvarsfull under rättegången.

3.2.2 Memoarernas explicita och implicita mening

Speer beskriver händelser i sitt liv från den period då han inifrån betraktade och deltog i ledningen av Tyskland. I de händelser han vittnar om ger han läsaren sitt personliga perspektiv, vilket i hög utsträckning är ett perspektiv från Hitlers omedelbara närhet. Berättelsen är nedtecknad en lång tid efter det att händelserna inträffade. Den uttalade meningen är att ge läsaren en inblick i vad som hände i Tyskland och i landets ledning under den nazistiska epoken och att beskriva sitt eget handlande och sina egna reaktioner i samband med att en del av de här händelserna relateras. Speer uttrycker att hans avsikt är att vara uppriktig och att behandla alla delar, fascinerande såväl som skräckfyllda, av vad han upplevde under de här åren. Han varnar för vad som händer om en person ges för mycket makt oavsett hur den människan är beskaffad och han uttalar att moderna kommunikationsmedel gör en diktator effektiv och befrämjar uppkomsten av okritiska ordermottagare. Han beskriver sina farhågor för den moderna tekniken i ett framtida krig och han beskriver de fasansfulla känslor han hade när omfattningen och arten av krigsbrott och brott mot mänskligheten avslöjades under rättegångsperioden. Speers uttalade mening är att visa sin ånger och ta på sig ett personligt ansvar. Han menar dock att han i första hand var en opolitisk tjänsteman som försökte lösa sina arbetsuppgifter på bästa sätt och att han inte nämnvärt reflekterade över vad som pågick i Tyskland utöver det han kunde överblicka och han förmedlar också den personliga karisma som Hitler hade och att tyskarna som folk inte är skyldiga till krigsbrotten. Speer beskriver utförligt de åtgärder han vidtog i krigets slutskede då han mot Hitlers uttalade order försökte begränsa skadeverkningarna för Tyskland och han beskriver också utförligt de planer han hade på att mörda Hitler.

Vilka lärdomar kan man dra av Speers berättelse om det nazistiska Tyskland? Hans framställning är påtagligt fri från bilder och upplevelser av förhållandena i koncentrationsläger och i arbetsläger. Hans beskrivning av förföljelsen av judar inskränker sig till att han efter kristallnatten inte kan erinra sig om han märkte något av den judeförföljelse som då började och till ett samtal med Karl Hanke 1944 om förhållandena i ett läger i Oberschlesien. Det är talande att Speer skriver att Hitler inte hemlighöll sin avsikt att utrota det judiska folket för den som ville höra. I detta ligger en antydning till att han själv inte hörde det här. Speers beskrivningar av den tvångsarbetskraft som användes i rustningsindustrin är mestadels beskrivningar utifrån effektivitetssynpunkter. Det ansvar som Speer tar på sig är vagt och abstrakt och grundar sig på att han är en del av den tyska ledningen. Den sensmoral man kan utläsa ur Speers berättelse är att det tyska folket inte är skyldigt till folkmord och andra fasansfulla händelser eftersom folket inte kände till vad som pågick. Han själv däremot är delansvarig för det här. Inte för att han beordrade eller deltog i folkmord och andra hemskheter eller för att han var medveten om vad som hände utan för att han som en hög nazistledare borde ha reflekterat och skaffat sig kännedom om vad som hände.

3.2.3 Speers avsikt med berättelsen och den historiska kontexten.

Speer har i memoarboken uttryckt en avsikt att vara uppriktig. Det kan dock inte råda någon tvekan om att hans skäl för skriva sina memoarer i första hand var att påverka opinionen. Det låg i hans intresse att på ett trovärdigt sätt framställa sig själv som en person som var en opolitisk teknokrat och att skapa förståelse för den dragningskraft som Hitler utstrålade och hur han påverkades av den. Hans uppriktighet kan ifrågasättas.

Memoarerna kom ut vid en tidpunkt då debatten om nazismen och kriget inte var särskilt intensiv. De rättsliga uppgörelserna med Nazityskland klingade av i slutet på 1940 – talet. Många krigförande länder präglades härefter av patriotiska berättelser om kriget i avsikt att förklara det egna landets handlingar. Omkring 1950 avbröts denazifieringsprocessen i Västtyskland, man ville glömma och normalisera och sluta upp kring nya värden efter kriget.⁸⁷ När Speers bok kom ut hade ännu inte några nya debatter om nazismen tagit ordentlig fart. Västtyskland styrdes då av en generation som var präglad av kriget och de flesta tyskar hade personliga erfarenheter av detta. Det är inte svårt att föreställa sig att boken mot den bakgrunden blev mycket väl mottagen i Västtyskland. Om inte landets rustningsminister hade tillräcklig insikt i vad som pågick i Tyskland och de ockuperade

⁸⁷ Östling 2008, s 104-105

områdena, i arbetsläger och koncentrationsläger hur skulle då vanliga tyskar kunna veta bättre? Speer blev ett friande vittne.⁸⁸ Sensmoralen i hans berättelse står helt i samklang med den västtyska samtidens uppfattning om nazismen.

Det fanns viss forskning om Speer vid tiden då hans memoarer gavs ut. Joachim Fest hade i en bok som kom ut första gången 1963 analyserat honom och hans position i Nazityskland. Fest beskrev ledargarnityret i tredje riket och Speer var en del av detta. I denna skildring blev han en politisk naiv tjänsteman som stod till tjänst för Hitler. Enligt Fest ansåg inte Speer att förföljelser, aggressioner och koncentrationsläger var hans sak, detta handlade om politik. Speer bröt sig loss från Hitler 1944-1945, anslöt sig till motståndet mot honom och planerade att mörda honom. Han behöll sin personliga integritet. Det inflytande han hade berodde på hans relation till Hitler. Som rustningsminister hade han 1943 kontroll över 80 procent av Tysklands industriella förmåga. När Hitler la skulden för att kriget höll på att förloras på det tyska folket utlöste detta en inre konflikt hos Speer och han började motverka Hitlers förstörelsepolitik. Han föll i onåd och planerade att mörda Hitler. Som typ var sådana som han, skickliga specialister som ställde sitt kunnande till förfogande men som inte tog ansvar och hävdade att de var opolitiska, nödvändiga. Han erkände slutligen skuld vid konfrontationen med de nazistiska brotten, han hade en moralisk inblick i en värld av delat ansvar. Han försökte förminska sitt ansvar genom att ta på sig rollen som teknokrat.⁸⁹

Den här beskrivningen från 1963 är inte olik Speers egen beskrivning. Skillnaden ligger framför allt i hur de ser på Speers ansvar. Man kan också notera att bilden av Speer som en centralt placerad person som motarbetade Hitler i krigets slutskede har fått ordentligt fäste. Hur Fest senare kom att se på Speer framgår av den berättelse som analyseras i nästa kapitel.

Berättelserna från Nürnberg och Speers memoarer har två helt olika konstruktioner och deras karaktäristik av Speer är olika och dessutom skiljer sig berättelsernas sensmoral åt. Detta beror i första hand på de olika syften som texterna har och författarnas avsikter. Skillnaderna är därutöver helt logiska om man tar hänsyn till samtidens syn på nazismen och den kontext i vilken berättelserna skapats. I Nürnberg tog man fasta på att fullt ut beskriva den nazistiska ondskan och att utkräva ansvar av uppsåtliga krigsförbrytare. När Speers memoarer kom ut präglades bilden av kriget i många länder av det egna landets patriotiska insatser och i

⁸⁸ Fest 2009, s 17-18

⁸⁹ Fest Joachim, *The face of the third Reich*, München 1963, översättning Pelican Books 1972 s 300-314

Västtyskland fanns ett behov av en berättelse som skildrade nazismen utan att demonisera det tyska folket.

3.3 Joachim Fests biografi om Speer.

3.3.1 Berättelsen

Speer som arkitekt

Det som förde Speer till Hitler är enkelt att klargöra. Åtskilliga utsagor finns till den äregirighet och det gränslösa självhävdelsebehov som fanns under Speers yta. Dessutom var han känslomässigt påverkad av Hitler. Dennes entusiasm för arkitektur och växande makt skulle förse honom med arbete och framgång. Som så många andra började Speer känna ett stort samförstånd med de nya makthavarna och deras nationalistiska och sociala perspektiv. Han bejakade diktaturen och Hitlers oinskränkta ledarskap och fick snarare romantiska känslor än något annat av Hitlers senare bombastiska budskap om världsherravälde och seger eller undergång.⁹⁰ Speer och Hitler hyste en ömsesidig beundran för varandra och det finns iakttagare som har noterat att Speer föreföll vara den känslomässigt överlägsne i deras relation.⁹¹ 1934 övertog Speer myndigheten ”Schönheit der Arbeit” och han var stolt över myndighetens framställningar som han menade speglade en ”på en gång modern och tysk socialism”.⁹²

Fest lämnar här tidigt i sin berättelse en karaktärsbild av Speer. Han var i grunden en slags äregirig nazist med ett enormt självhävdelsebehov. Detta är en utgångspunkt i Fests konstruktion av berättelsen.

1934, efter det som nazisterna kallade nedslagningen av Röhm-revolten, ville Hitler flytta SA-ledningen från München till Berlin och önskade därför att von Papens vicekanslersbyggnad skulle utrymmas för att istället inhysa SA. När protester höjdes mot detta skickade Hitler Speer för att verkställa utrymningen. Vad Speer då konfronterades med var bland annat att städa upp en stor blodpöl som kom från von Papens privatsekreterare som skjutits ihjäl i samband med ”De långa knivarnas natt”. Detta var Speers första kontakt med nazisternas illdåd och det intrång han själv verkställde var ett intrång under ett krigsliknande tillstånd.⁹³

⁹⁰ Fest 2009, s 67-68

⁹¹ Fest 2009, s 69

⁹² Fest 2009, s 72

⁹³ Fest 2009, s 82

Poängen som Fest gör här är att Speer besudlades tidigt av det nazistiska våldet. Det påverkar bilden av Speer och berättelsens sensmoral.

1937 utsågs Speer till Generalbauinspektor für die Reichshauptstadt (GBI). Han fick härigenom närmast diktatoriska befogenheter för att genomföra Berlins ombyggnad.⁹⁴

Speer kom i konflikt med Berlins överborgmästare Julius Lippert som hade förbehåll angående ombyggnadsplanerna för Berlin. Speer vände sig till Hitler i ärendet vilket fick till följd att Lippert avsattes. Detta var en seger för Speer men också ett steg in i politiken.⁹⁵

Här beskriver Fest hur Speer använder sitt politiska inflytande för att nå sina mål. Det finns som jag ser det här en koppling till Fests beskrivning av som Speer äregirig med ett enormt självhävdelsebehov.

I januari 1938 tog Speer på sig att på ett knappt år bygga ett nytt magnifikt rikskansli som passade Hitler. Tidschemat var hårt pressat. Morgonen efter kristallnatten i november 1938 såg Speer ödeläggelsen av Berlins största synagoga. Speer var stressad och distraherad och det är inte säkert att han begrep vad han såg än mindre att det gjorde något intryck på honom. I det första utkastet till sina memoarer berörde inte Speer händelsen, skriver Fest. Speer hade, menade han, inget att säga om saken. Inför sina rådgivares insisterande gav Speer med sig och händelsen togs in i memoarboken. Speer höll fast vid en uppdelning mellan en privat och en politisk sfär. Speer gav vid något tillfälle uttryck för att han distanserade sig från våldsverkarna.⁹⁶ ”Det var snarare av idealismen och hängivenheten hos sådana som mig som Hitler lät sig bäras fram”.⁹⁷

Nürnberglagarna kompletterades i april 1939 med ”lag om hyresförhållanden med judar”. Judar kunde sägas upp från sina lägenheter om det var möjligt för dem att bo någon annanstans. Omflyttningsavdelningar inrättades i de tyska städerna som hade till uppgift att se till att omflyttningarna skedde så enkelt som möjligt. Omflyttningsavdelningen i Berlin togs över av Generalbyggnadsinspektören som var Speers myndighet. Den kom nu att sitta i förhandlingar med judiska församlingar, säkerhetstjänsten, SS och med Goebbels som var den mest förbittrade judeutföljaren. Han tog efterhand hand om judeutdrivningen i Berlin varvid den närmast fick karaktären av deportationer. Som ombud för Generalbyggnadsinspektören

⁹⁴ Fest 2009, s 93

⁹⁵ Fest 2009, s 120-121

⁹⁶ Fest 2009, s 138-145

⁹⁷ Fest 2009, s 145

fungerade Dietrich Clahe. I en krönika som fördes hos Speers myndighet är det i augusti 1941 antecknat.

Enligt Speerförordning igångsätts ännu en aktion för att tömma ungefär femtusen judebostäder. Den nuvarande organisationen utvidgas i motsvarande grad, så att judebostäderna trots alla rådande svårigheter till följd av krigsläget snarast kan iståndsättas och beläggas med rivningshyresgäster från de områden som det brådskar att tömma.⁹⁸

Den deportationsverksamhet av judar som bedrevs efter det att ansvaret lämnat Speers myndighet var inte obekant för Speer. I ett tjänstemeddelande till Clahe skriver Speer den 27 november 1940. ”Hur går det med insatsen att tömma de tusen judebostäderna?”⁹⁹ Speer nämner inte alls dessa händelser i sina memoarer. Han har gjort många uttalanden av innebörd att han inte visste vilket öde som väntade deporterade judar. Fest ställer dock frågan om inte judarnas gränslösa rättslöshet är skäl nog att veta.¹⁰⁰

Fest fäster läsarens uppmärksamhet på att Speer mot bättre vetande hävdar att han inte kände till judeförföljelsens konsekvenser. Lärdomen av berättelsen får ytterligare en utgångspunkt och slutsatsen kan inte bli någon annan än att Speer var mycket hänsynslös. Berättelsen är nu introducerad och Speer som person presenterad.

Speer som rustningsminister

Speer dök upp i Hitlers högkvarter i Rastenburg, den 7 februari 1942. När Speer anlände var Hitler upptagen med ett möte med Fritz Todt. Mellan dessa båda rådde spänningar. Todt var i högre grad än Speer urtypen för den ”opolitiska teknokraten”. Todt hade som ingen annan i den tyska ledningen ett verklighetssinne. Han förstod den ryska vinterns betydelse och han hade ansatt Hitler för att få ett politiskt slut på kriget. Todt ansåg att kriget inte gick att vinna och stödde sig på industrimannen Walter Rohlands (”Panzer-Rohland”) bedömning. Hitler hade avfärdat Todt med motiveringen att han inte såg något sätt att politiskt avsluta kriget. Todt förolyckades i en olycka vid hans flygplans avfärd från Rastenburg. Det gjordes en utredning men olycksorsaken blev inte klarlagd. Rykten cirkulerade som riktade sig mot Hitler och SS med Speer som en invigd aktör. Speer måste emellertid fritas från misstankar. Han var makthungrig men hade en idealistisk anstrykning och skulle inte ha deltagit i en sådan konspiration. Hitler utsåg omedelbart efter olyckan Speer som Todts efterträdare till

⁹⁸ Fest 2009, s 154

⁹⁹ Fest 2009, s 157

¹⁰⁰ Fest 2009, s 152-158

rustningsminister. Speer avkrävde av Hitler ett ovillkorat stöd och detta fick han. Speer befann sig nu i politiken även om han själv menar att hans övergång till denna inträffade 1943.¹⁰¹

I den här delen tar Fest fram ytterligare en egenskap hos Speer. Han hade en idealistisk anstrykning. Jag förstår detta på så vis att trots sin äregirighet så fanns det gränser för hur långt Speer var beredd att gå för att tillgodose detta behov.

Speer bemästrade snabbt sin position som rustningsminister och efterhand utökade han sitt inflytande över hela den tyska industrin. Han uttalade tidigt att en total mobilisering av alla krafter var nödvändig för att vinna kriget före den andra ryska krigsvintern. Speer utökade sitt inflytande över fler och fler detaljområden. Detta väckte motstånd och fientlighet hos andra ledare i kretsen kring Hitler.¹⁰²

Eftersom lokala distriktsledare motsatte sig Speers försök att skaffa arbetskraft till rustningsindustrin föreslog han för Hitler att det skulle utses en ”generalfullmäktig för arbetsinsatsen” och Fritz Sauckel utsågs som sådan. Samarbetet mellan Speer och Sauckel var irriterat under ytan men fungerade snart friktionsfritt och effektivt. Speer fick genomslag för det mesta av sina idéer och ökade sitt inflytande. I de ockuperade länderna i väst utvecklade Speer ett koncept som innebar att arbetskraften i viss utsträckning kunde vara kvar i sina hemländer och där arbeta för den tyska krigsindustrin. Speer hade enligt Fest en makthunger och drev genom intriger och annat manipulerande fram att han i praktiken tog över ansvaret för rustningen av flotta och flygvapen. Efter ett och ett halvt år hade han nästan alla industripolitiska befogenheter i sin hand. Det som drev honom var enligt honom själv, såsom Fest framställer det, jaktlusten och den egna ärelystnaden och han ställde inga frågor kring vilket syfte hans agerande tjänade.¹⁰³

Återigen framhäver Fest Speers makthunger men beskriver honom också som manipulerande och som en person som vill framstå som omedveten över verksamhetens konsekvenser.

I mitten av 1943 var Speers position i nazistledningen stark, menar Fest. Han hade ett ideologiskt ointresse och hävdade exempelvis under 1941 och 1942 gentemot Goebbels att kvarvarande judar i Berlin behövdes som rustningsarbetare. Det var inga humanitära bevekelsegrunder som Speer hade utan han motiverades av ändamålsenligheten för

¹⁰¹ Fest 2009, s 165-172

¹⁰² Fest 2009, s 177-187

¹⁰³ Fest 2009, s 188-203

industrin.¹⁰⁴ Rustningskapaciteten ökade och nådde sin höjdpunkt under senare hälften av 1944.¹⁰⁵

Viss del av rustningsindustrin kom att förläggas till grottsystem för att skyddas från flyganfall. Speer inspekterade ett sådant läger vid Dora-Mittelbau som kallades "Mittelwerk". Förhållandena var fasansfulla. Den hygieniska situationen var obeskrivlig och dödligheten mycket hög. En del av Speers medarbetare drabbades av nervproblem och skickades på tvångssemester på grund av vad de upplevt i "Mittelwerk". Enligt Fest blev upplevelsen också en chock för Speer som hållit sig borta från en konfrontation med arbetslägrens verklighet.¹⁰⁶ Han talade senare, efter besöket i "Mittelwerk", om de "dystra aningar om många ohyggligheter"¹⁰⁷ som han tidigare haft.

Fest berättar hur Speer var fullt medveten om hur förhållandena var för slavarbetskraften även om detta vid det här tillfället chockade honom. Berättelsens bild av honom nyanseras en aning. Såsom Fest framställer det var Speer inte opåverkad av vad han såg.

Vid en konferens i Posen den 6 oktober 1943 möttes nazistpartiets riks- och distriktsledare. Speer var där och talade om rustningsläget. Han gick i sitt tal till angrepp mot distriktsledarna som han menade värnade för mycket om produktion av konsumtionsvaror och han talade om att vidta åtgärder mot detta och att Himmler var vidtalad. Detta uppfattades som ett hot från Speers sida och talet blev en vändpunkt för Speers position. Hitlers stöd till honom blev inte längre självklart. Speer talade på förmiddagen och på eftermiddagen talade Himmler. Himmler talade om den hittills nedtystade judeutrotningen. Avsikten vara att inviga en större krets för att lägga ansvaret för vad som hände på fler människor och att förmå dessa att göra sitt yttersta i den svåra krigssituationen. Speer nämner inte talet i sina memoarer och har hävdats att han inte kände till judeutrotningen. Han har i efterhand påstått att han lämnade Posen vid middagstid och inte hörde Himmlers tal. Han har inför rätta tagit på sig ett ansvar och medgivit skuld men han har hela tiden hävdats att detta ansvar vilar på att han hyst farhågor om vad som hände men att han inte haft visshet om en uppsåtligt systematiskt genomförd utrotningsplan av ett helt folk. Som Fest ser det är detta sätt att resonera godtroget och inte övertygande. Det är svårt att se att man när man är ut och är in befinner sig i den närmaste kretsen kring Hitler, regelbundet träffar höga officerare och partifolk och umgås

¹⁰⁴ Fest 2009, s 205-209

¹⁰⁵ Fest 2009, s 215-217

¹⁰⁶ Fest 2009, s 227-229

¹⁰⁷ Fest 2009, s 229

med människor i rustningsindustrin på en daglig basis inte uppfattar vad som händer i landet. Speer hade i det här sammanhanget också hävdad att hans arbetsmani och upptagenhet med att utföra sitt uppdrag hade gjort att han varit mer eller mindre omedveten om folkmordet. I den meningen representerade han en typ av nazist som kvävde sina egna tvivel och inte frågade sig vad han arbetade för. Han drevs inte av en ideologisk övertygelse utan arbetade bara högvarvigt och mekaniskt. Speers förnekande av att han kände till judeutrotningen vann överlag ingen tilltro; inte ens hos hans advokat, hans förläggare eller hans vänner.¹⁰⁸

Fest resonerar här kring vad Speer visste och kommer fram till att han var medveten om judeutrotningen. Slutsatsen är väsentlig för Fests karaktärisering av Speer och för berättelsens helhet. Både Fest och Speer skriver om konferensen i Posen den 6 oktober 1943 men de återger inte samma händelser. Skillnaden ligger framför allt i att Fest länge uppehåller sig vid det långa tal Himmler höll och som bland annat avhandlade judeutrotningen medan detta tal överhuvudtaget inte nämns i Speers framställning. Samma historiska erfarenhet påverkar här berättelsernas sensmoral på olika sätt.

Speer i krigets slutsked och i Nürnberggrättegången

Efter konferensen i Posen förändrades Hitlers attityd mot Speer och han kunde visa en påtaglig irritation mot honom.¹⁰⁹ Speer fick inte heller Himmler med sig mot distriktsledarna.¹¹⁰ Jul- och nyårshelgen tillbringade Speer i finska Lappland och han återvände på nyårsdagen till Rastenburg för en konferens om rustningsindustrin. Det blev bråk med Sauckel om kvinnornas krigsinsats och Speer fick även Hitler emot sig. Några dagar senare insjuknade Speer med ett svullet knä och tecken på fysisk och psykisk utmattning.¹¹¹ Speer förlorade under sin sjukdomstid inflytande både i allmänhet och hos Hitler. Han behandlades av en SS-läkare men inhämtade en diagnos även av en läkare han personligen utsett. Läkarna var oense om behandlingen och sjukdomsepisoden har ådragit sig biografiskt intresse på grund av detaljer som gjorde att Speer misstänkte att han avsiktligt felbehandlades av SS-läkaren.¹¹² I samband sin senare sjukdomstid övervägde Speer att avgå dels för att han var motarbetad, dels för att han var i depressivt tillstånd. Rykten om det här spred sig och han söktes upp av industrimannen Walther Roland som framförde att Speer hade skyldigheter mot sitt folk och mot industrin som båda kunde bli utlämnade åt radikala

¹⁰⁸ Fest 2009, s 231-242

¹⁰⁹ Fest 2009, s 243

¹¹⁰ Fest 2009, s 245

¹¹¹ Fest 2009, s 246-247

¹¹² Fest 2009, s 249-255

partimän om han avgick. Speer nådde en uppgörelse med Hitler om sin framtid som rustningsminister och stannade kvar på posten.¹¹³

Trots krigsläget nådde rustningsproduktionen sin högsta nivå sommaren 1944. Attentatet mot Hitler den 20 juli och statskuppöversöket kom att beröra Speer. Hans namn fanns på en ministerlista för en tänkt ny regering. Att han fanns på listan grundade sig inte på att han deltog i konspirationen utan på det rykte som omgav honom. Han bemöttes emellertid med kyla av Hitler.¹¹⁴ Som en följd av kuppöversöket utropade Hitler det totala kriget även för hembygden. Goebbels och Himmler utsågs att ytterligare mobilisera krigsberedskapen i Tyskland. Även Goebbels hamnade härvidlag på kollisionskurs med partiets distriktsledare och Bormann.¹¹⁵ Hitler intog positionen att om Tyskland förlorar kriget så är folket för svagt och förtjänar undergång. I september beordrade han den ”brända jordens” taktik även på tyskt område. Allt som gick att använda skulle förstöras innan det hamnade i fiendens händer. Speer började motverka Hitlers order. Han handlade i många fall både modigt och beslutsamt för detta ändamål. Han påverkade distriktsledare att inte delta i förstörelsen, förstörde sprängmedel, dirigerade ett livsmedelståg på ett sådant sätt att det kunde nå civilbefolkning och struntade i Hitlers order att tillverka giftgas.¹¹⁶ Speer hade en plan för att mörda Hitler genom att leda in giftgas via ett luftintag i Hitlers bunker. Planen avbröts eftersom den inte gick att genomföra.¹¹⁷

När det går upp för Speer att Hitlers beslut kommer att drabba Tyskland som land och det tyska folket så inträffar konflikten för Speers del i Fests berättelse. Han har insett att kriget är förlorat och får nya utgångspunkter för sitt handlande.

Speer fortsatte att arbeta för att civilbefolkningen inte i onödan skulle skadas. Efterhand anslöt sig Goebbels till Speers uppfattning och skrev i sin dagbok att den ”förstörda jordens” politik ”inte kunde vara vår uppgift, utan måste vara våra fienders uppgift.”¹¹⁸

Speer, som fråntagits vissa befogenheter på grund av sitt motstånd mot den brända jordens politik, träffade Hitler i Berlin den 27 mars 1945 och han fick då veta att Hitler kände till att

¹¹³ Fest 2009, s 256-265

¹¹⁴ Fest 2009, s 277-283

¹¹⁵ Fest 2009, s 285-287

¹¹⁶ Fest 2009, s 291-296

¹¹⁷ Fest 2009, s 305

¹¹⁸ Fest 2009, s 307

han trotsat order och att han var av uppfattningen att kriget inte längre kunde vinnas. Hitler kunde inte avskeda Speer men ville skicka honom på semester vilket Speer vägrade. Den här konfrontationen slutade med att Speer fick tillbaka vissa befogenheter och han fortsatte sedan att med hjälp av dessa begränsa förstörelsen.¹¹⁹

Liksom Speer gjorde i sina memoarer så beskriver Fest här Speers agerande som både rakryggat och slugt. Den historiska erfarenheten återges ungefär likadant i båda texterna och sensmoralen blir densamma.

Fest beskriver hur Speer inför rättegången i Nürnberg gav sig energiskt i kast med sitt försvar. Han ville driva en försvarslinje där han tog på sig ett totalt ansvar som en ledande person under Hitlerväldet. Speers advokat förordade en mer nedtonad linje. Försvaren framställde sedan Speer under hela rättegången som en ideell konstnär som genom speciella omständigheter hamnat som minister men som agerat opolitiskt och som en fackmänniska. Fest menar att det mot den bakgrunden ingav respekt att Speer tog på sig ett totalansvar.¹²⁰

Fest analyserar här den verkan som Speers försvarsupplägg hade på domstolen. Motsvarande analys finns inte i Speers memoarer.

Eftersom Speer ville att domstolen skulle känna till hans attentatsplaner mot Hitler – som han möjligen inte ens själv tagit på allvar - redan innan han själv hördes förde han in dessa i rättegången på ett indirekt sätt. Han bad von Papens försvarare att ställa frågor om detta till ett vittne så att förhållandet skulle bli känt för rätten. När Speer hördes inför rätten förringade han inte de nazistiska illdåden, han hänvisade inte till att han lydde order och antydde ett förändrat sinnelag. Speer sa att om Hitler haft vänner så var han en av dem. Han förmedlade en distans till Hitlers maktutövning men tog, som tysk minister, på sig ett totalansvar. De order han fick av Hitler som han utförde var han ansvarig för men han utförde inte alla order ha fick. Han utfrågades av sin försvarare om hur han agerat mot den ”brända jordens” politik och om sina planer på att mörda Hitler. När han förhördes av den amerikanske chefsåklagaren Jackson medgav han att han kände till antisemitismen och evakueringen av judar men han ljög när han sa att han inte deltagit i evakueringsåtgärderna.¹²¹

¹¹⁹ Fest 2009, s 315-321

¹²⁰ Fest 2009, s 351-354

¹²¹ Fest 2009, s 360-366

Återigen återkommer Fest till Speers förhållande till judeförföljelsen. Det är tydligt i Fests berättelse att detta var en central punkt för Speer i rättegången. Hans agerande ska ses mot bakgrund av att han kämpade för sin överlevnad.

I ett skickligt slutanförande arbetade sig Speers försvarare igenom åtalet. Speer framställdes som en världsfrånvärd konstnärstyp som ovilligt hamnat i en politisk situation. Försvararen är den som skapade ”legenden” om den opolitiska fackministern Speer. Han gick därefter in på alla de åtgärder Speer vidtagit i strid med Hitlers vilja och behandlade kort Speers komplottpå planer. Han avslutade med att säga såsom det refereras i Fest biografi.¹²²

Utan hänsyn till sin person, utan att bry sig om sin egen säkerhet handlade Speer så som han ansåg det vara hans plikt mot folket. Speer måste förråda Hitler, för att bli trogen sitt folk. Tragiken som ligger i detta öde kan ingen undgå att högakta.¹²³

Fest har skrivit en biografi i vilken han varvar det historiska förloppet med att berätta om Speers handlande och reaktioner. Fest jämför vad som verkligen hände med Speers framställning och pekar på diskrepanser. Han har konstruerat en berättelse som har udden riktad mot Speers memoarer.

Det är en kallhamrad Speer som Fest beskriver. I den här berättelsen läggs ner en del möda på att utreda vad Speer visste om Förintelsen. Han var okänslig för judarnas öde men det framkommer inte att han skulle vara antisemit. Inte heller slavarbetarnas misär berörde honom. Han var en makthungrig, ärelysten, hänsynslös, pragmatisk nazistledare som inte på något sätt drevs av idéer. Speers karriär gick före allt annat och han var en gränslös beundrare av Hitler. Men även i Fests berättelse återkommer det försonande draget. Fest betonar att Speer i krigets slutskede la ner mycket möda på att begränsa förstörelsen i Tyskland och han framhäver att Speer uppträdde modigt.

3.3.2 Biografins explicita och implicita mening

Berättelsens utsagda mening är att beskriva Speers agerande i den nazistiska toppen och att lämna en bild av människan Albert Speer. De mest framträdande egenskaper som författaren tillskriver honom är makthunger, äregirighet och kyla. Detta är uttalat i berättelsen. Fest resonerar kring huruvida det är möjligt att Speer inte var fullt medveten om det pågående folkmordet av judar och kommer fram till att han måste ha känt till detta. Han beskriver hur

¹²² Fest 2009, s 369-371

¹²³ Fest 2009, s 371

Speer redan 1934 på ett handfast sätt kom i kontakt med det nazistiska mördandet, hur Speer under en viss tid var ansvarig för judeutrymningen av Berlin, vad Speer konfronterades med vid sitt besök i arbetslägret ”Mittelwerk” och hur Speer intrigerade för att öka sitt inflytande hos Hitler. Men Fest beskriver också hur Speer agerade för att begränsa förstörelsen av Tyskland och att detta inte var riskfritt. Här beskriver han Speer bland annat som modig. Beträffande de påstådda planerna att mörda Hitler så är Fest uttalat ifrågasättande om huruvida dessa planer var allvarligt menade.

Sensmoralen av berättelsen är att en människa är sammansatt, man gör bra saker och man gör dåliga saker men man har ett ansvar för att hela tiden se sitt agerande i ett större perspektiv och fråga sig vilket ändamål man tjänar. Fest har i biografien tagit fram en del av de episoder och händelser som Speer inte behandlade i sina memoarer. Lärdomen av detta är att Speer hela tiden var medveten om vilket ändamål han tjänade men struntade i detta. Han var helt okänslig för det lidande som den slavarbetskraft som han använde utsattes för och han bortsåg helt ifrån det folkmord som judarna utsattes för. För Speer var effektiviteten i rustningsindustrin det enda som var räknades. Hans beundran av Hitler och den egna karriären var viktigare än allt annat. Trots detta fanns det en sida av Speer, som kom fram i krigets slutskede, som på ett förtjänstfullt sätt begränsade tyskarnas lidande.

3.3.3 Avsikten med biografien och den historiska kontexten

Fest skrev biografien för att han tyckte att det saknades en tillfredsställande sådan. Det fanns visserligen ett omfattande arbete av Gitta Sereny men detta var mer en rapport om Speers personlighet än en biografi.¹²⁴ Fest fungerade som förlagets representant gentemot Speer när denne skrev sina memoarer. Detta arbete inledde Fest 1966. I ett förord av Jan Mosander till Fests biografi skriver Mosander att Fest kände sig vilseförd av Speer.¹²⁵ Härifrån är det inte långt till slutsatsen att Fest med sin biografi avsåg att tillrättalägga Speers berättelse och sitt eget agerande. Fest konstaterade efter Speers död 1981 att det blev allt mer klart att Speer som minister visste mer om judeutrymningen än han medgav.¹²⁶ Den skildring som Fest gav av Speer i ”*The Face of the Third Reich*” kom ut första gången 1963. Fest hade vid det tillfället andra källor än sina senare samtal med Speer.

¹²⁴ Fest 2009, s 18

¹²⁵ Fest 2009, s 14

¹²⁶ Fest 2009, s 9

Intresset för Förintelsen som historisk händelse började växa i slutet på 1970-talet. Efter det kalla krigets slut kom den att hamna i centrum för debatten om nazismen. Denna kom att speglas mest med Förintelsen som utgångspunkt.¹²⁷ Laurence Rees har i en bok som kom ut 2005 beskrivit hur framväxten av förintelselägren skedde som en följd av att nazisterna hela tiden försökte lösa akuta problem med hur man skulle hantera judarna. Man försökte först tvinga dem ur landet, sedan började man deportera dem för att därefter komma upp med en befängd idé (som snabbt övergavs) om deportation till Madagaskar för att därefter fortsätta deportationen till Polen. I samband med anfallet på Sovjetunion hade insatsgrupperna sådana order att judarna började avrättas. Rees menar att allt talar för att Hitler i december 1941 ställde sig bakom och ledde aktionerna mot judarna.¹²⁸ För tyskarna låg kunskapen om vad som pågick på minst tre nivåer. Judarna hade försvunnit så alla visste att något hänt med dem. Ett relativt litet antal människor hade full insikt om utrotningslägren och däremellan fanns en kunskapsnivå om att de råkat ut för något ”otrevligt”.¹²⁹ De här omständigheterna var blottlagda när Fests biografi kom ut 1999. Samtidens syn på nazismen utgick i hög utsträckning från Förintelsen och sensmoralen i Fests berättelse har också sin grund i denna.

Speers memoarer och Fests biografi har en liknande konstruktion men Speer karaktäriseras på olika sätt och berättelsernas sensmoral skiljer sig åt. En förklaring till skillnaderna är att Fest misstror Speer när det gäller hans insikt om judeutrotningen och slavarbetskraftens villkor. Fest avsikt är att korrigera Speers berättelse och detta påverkar karaktäristiken av Speer och sensmoralen. Dessutom ligger det 30 år mellan utgivningstidpunkterna. Under den tiden har en generation hunnit växa upp och samtiden har fått en ny ingång i sin syn på nazismen. Folkmorden är i fokus och detta förklarar en del av skillnaderna i berättelserna.

4 Sammanfattning och slutdiskussion

Jag har i analysen använt en metod där texternas enskilda delar har studerats i förhållande till dess helhet. Det har lett fram till att de grundläggande drag som tillskrivs Speer i respektive berättelse har tagits fram och också hur berättelserna har konstruerats och förändrats och orsakerna till detta. I varje avsnitt finns det omfattande delar som avhandlar detta. Jag har

¹²⁷ Östling 2008, s 25

¹²⁸ Rees 2009, s 296-297

¹²⁹ Rees 2009, s 312

även analyserat berättelsernas uttalade och outtalade mening och hur sensmoralen i berättelserna förhåller sig till samtidens syn på nazismen.

I Nürnberghandlingarna har vi formella juridiska texter som placerar Speer som en av flera nazistiska krigsförbrytare som uppsåtligt har begått de brott som de dömts för. Den kontext som denna berättelse finns i är förödande för Speer. Han är en del av en av mänsklighetens mest fasansfulla historiska erfarenheter. Men i den här berättelsen har domstolen också hittat omständigheter som talar till Speers fördel och dessa omständigheter leder till att beskrivningen av honom även innehåller positiva drag. Sensmoralen som kan dras ur berättelsen handlar om den nazistiska ondskan och om hur en företrädare för denna till slut kan vända sitt agerande mot ondskan. Domstolen har lyssnat noga på Speer under rättegången och tagit fasta på den ånger han gett uttryck för och fäst tilltro till vad han uppgivit om sitt motstånd till Hitlers politik under krigets slutskede.

I de memoarer som Speer författade tar han tillfället i akt att beskriva vad som hände från sina egna utgångspunkter. Eftersom han är dömd som en nazistisk krigsförbrytare lämnas en stor plats i framställningen åt att förklara varför han gjorde som gjorde, vilka drivkrafter han hade och hur han reagerade. Han framstår som en äregirig arkitekt som motvilligt tar sig an uppdraget som rustningsminister och som inte fullt ut inser vilka krafter han tjänar. Urvalet av händelser som han återger och sättet på vilka de återges färgas av hans personliga motiv för att berätta. I förhållande till de andra berättelserna behandlar denna endast marginellt folkorden och slavarbetskraftens villkor. Sensmoralen i den här berättelsen tar avstamp i att han var en ovillig rustningsminister som borde ha känt till de nazistiska illdåden men faktiskt inte gjorde detta, i varje fall inte fullt ut.

Att Speers berättelse skiljer sig från berättelserna från Nürnberg är naturligt från flera utgångspunkter. Berättarnas avsikter påverkar texterna och samtidens sätt att se på nazismen avspeglas i dessa. När Speers berättelse kom ut hade man i Europa lagt möda på att lägga kriget bakom sig. Det fanns emellertid en stor publik för en berättelse som betraktade nazismen inifrån. Boken blev en bestseller och i Västtyskland kom den att lätta den kollektiva skuldbördan. Speers berättelse tycktes visa att man kunde ha tjänat Hitler och ändå vara aningslös om nazismens missgärningar. Denna lärdom föll i mycket god jord hos tyskarna som gått igenom en denazifieringsprocess och som kände sig utpekade för att bära ansvaret för nazismen alla illdåd. Speers bok lättade bördan.

Fest, som samtalat ingående med Speer under åren 1966 till 1973, var av uppfattningen att det inte fanns någon rättvisande biografi om Speer och skrev därför en. Utgångspunkten för den här berättelsen är Speers egna memoarer. Fest lämnar stort utrymme åt judeförföljelsen och Förintelsen och Speers roll och kunskap om det här. Förintelsen har avsevärt större betydelse i den här berättelsen än den har i Speers egen. Som framgår av analysen så karaktäriseras Speer i den här berättelsen som äregirig, maktlysten, pragmatisk och hänsynslös. Men även Fest framhåller Speers agerande i krigets slutskede som modigt och något positivt. Den lärdom som kan dras ur den här berättelsen utgår från att Speer var helt okänslig för den fasansfulla Förintelsen och andra nazistiska illdåd. Den landar i att en människa har flera sidor - att Speer har agerat avskyvärt som nazistledare men också med goda intentioner under slutet av kriget.

Det förefaller som om Speers memoarer efterhand fungerat som en provokation, först för Matthias Schmidt (se under rubriken Forskningsläge) och senare för Joachim Fest. Fests avsikt är att rätta till Speers berättelse och möjligen också sin egen roll i denna. Detta märks i boken och det är en av förklaringarna till att berättelserna i väsentliga delar skiljer sig åt. Fest följer Speers struktur och händelseförlopp när han berättar men lägger till och drar ifrån när han anser att något är felaktigt återgivet eller utelämnat och den samlade bilden av Speer är en annan än den som Speer ger. Att Fest lägger ner mer tid på Speers kännedom om Förintelsen än Speer själv gör kan ha ett par förklaringar. När han skrev sin biografi låg navet i berättelsen om nazismen på Förintelsen och det kan förklara skillnaden. Men det kan också vara så att Speer så långt som möjligt valde bort denna vinkling därför att han inte ansåg att hans berättelse tjänade på den.

Det är påtagligt att författarens avsikt i hög utsträckning påverkar berättelsens budskap. Redan innan man tar del av berättelserna från Nürnberg och Speers egen berättelse så kan man förutsäga det ungefärliga budskapet. Har man kännedom om Fests avsikter så förvånar inte den sensmoral man kan sluta sig till av hans berättelse.

I alla berättelserna har de lärdomar man kan dra sin botten i synen på nazismen. För att återknyta till Johan Östling och det han menar med sensmoral och historiska erfarenhet så kan alla berättelsernas lärdomar på ett eller annat sätt dras ur den historiska erfarenheten av nazismen. Men berättelserna är inte likadana, den historiska erfarenheten framställs på olika sätt och därför skiljer sig berättelsernas sensmoral åt.

Om jag ska sammanfatta med några kodord vad den samlade karaktäristiken av Speer är i de här berättelserna så blir dessa äregirig, följsam, hänsynslös och modig. De här dragen hos

Speer förekommer i alla framställningarna. Men den här studiens främsta bidrag är att den visar hur bilden av Speer påverkas av vem som berättar, varför denne berättar, för vilka berättelsen är avsedd, när berättelsen lämnas och samtidens uppfattning som den förhåller sig till det historiska forskningsläget. Berättelsernas koppling till den omedelbara efterkrigstidens uppgörelse med nazismen, till det sena 1960 – talets något apologetiska inställning till krigsåren och till det sena 1990 – talets fokusering på Förintelsen är tydlig.

Som jag varit inne på under rubriken Forskningsläge så kunde en intressant framtida studie utgå från en analys av några av de mer betydande biografierna om Hitler i avsikt att undersöka hur berättelsen om honom förändrats och orsakerna till detta.

Slutligen - en utveckling. I Sydsvenskans nätupplaga av den 12 juli 2005 kunde man läsa att nya bevis mot Speer uppdagats. Bland annat uppgavs att historikern Susanne Willems analyserat påträffade handlingar från Auschwitz lägerledning, Gestapo och Speerexpeditionen och kommit fram till att Speer personligen beviljade anslag till gaskamrar och krematorier i Auschwitz i ett projekt med namnet ”Durchführung der Sonderbehandlung”. Om den berättelsen varit en del av denna uppsats hade man fått lägga till ytterligare ett kodord till den samlade bilden av Speers personlighet.

5 Käll och litteraturförteckning

TRYCKTA KÄLLOR

Fest, Joachim *Albert Speer En biografi*, Stockholm 2009

Marrus, Michael *The Nuremberg War Crimes Trial 1945-46, A Documentary History*, Boston New York 1997

Speer, Albert *Memoarer Tredje riket inifrån*, Stockholm 1970

NÄTBASERADE KÄLLOR

<http://avalon.la.yale.edu/> 2015-01-02

<http://avalon.law.yale.edu/imt/count.asp> 2014-09-18

<http://avalon.law.yale.edu/imt/count1.asp> 2014-09-18

<http://avalon.law.yale.edu/imt/count2.asp> 2014-09-18

<http://avalon.law.yale.edu/imt/count3.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/count4.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/counta.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/countb.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/countc.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judgen.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judprov.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judnazi.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judaus.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judseize.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judpol.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/juddenma.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judbelg.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judyogo.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judsov.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judunite.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judviol.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judlawch.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judlawco.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judwarcr.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judlawre.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judorg.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judgoeri.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judhess.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judribb.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judkeite.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judkalt.asp> 2014-09-18

<http://avalon.law.yale.edu/imt/judrosen.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judfrank.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judfrick.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judstrei.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judfunk.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judschac.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/juddoeni.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judraede.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judschir.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judsauck.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judjodl.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judpapen.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judseyss.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judspeer.asp> 2014-09-18
<http://avalon.law.yale.edu/imt/judsent.asp> 2014-09-18

ANDRA KÄLLOR

Brev från Metallindustriarbetarförbundets verkstadsklubb 7 på Öresundsvarvet i Landskrona till justitieminister Herman Zetterberg den 29 oktober 1945, Centrum för Arbetarhistoria och Arbetarrörelsens arkiv i Landskrona

LITTERATUR

Alm Martin, *Americanitis: Amerika som sjukdom eller läkemedel. Svenska berättelser om USA åren 1900-1939*, Malmö 2002

Bullock Alan, *HITLER en studie i tyranni*, Reading 1984

Burleigh Michael, *The Third Reich a new history*, London 2000

Dahlgren Stellan & Florén Anders, *Fråga det förflutna. En introduktion till modern historieforskning*, Malmö 2010

Danielsson Malmros Ingmarie, *Det var en gång ett land... Berättelser om svenskhet i historieläroböcker och elevers föreställningsvärldar*, Aarhus 2012

Fest Joachim, *Hitler: eine Biographie*, Frankfurt am Main 1973

Fest Joachim, *The face of the third Reich*, München 1963, (översättning Pelican Books 1972)

Hobsbawm Eric, *Ytterligheternas tidsålder, det korta 1900 talet: 1914-1991*, Stockholm 1999

Kershaw Ian, *HITLER 1889-1936 Hubris*, London 1998

Kershaw Ian, *HITLER 1936-1945 Nemesis*, London 2000

Koop Volker, *Martin Bormann: Hitlers Vollstrecker*, Wien 2012

Longerich Peter, *Heinrich Himmler en biografi*, Stockholm 2009

Longerich Peter, *Joseph Goebbels: [antisemit och våldsfanatiker]: en biografi*, Stockholm 2013

Manvell Roger, *Göring*, Stockholm 1973

McGovern James, *Martin Bormann*, New York 1968

Mosley Leonard, *The Reich Marshal: a biography of Hermann Goering*, Garden City N Y 1974

Rees Laurence, *NAZISMEN ledare och bödlar, åskådare och offer*, Stockholm 2009

Reuth Ralf Georg, *Goebbels*, München 1990

Schmidt Matthias, *ALBERT SPEER The end of a myth*, New York 1984

Sereny, Gitta, *Albert Speer och sanningen*, Viborg 1998

Shirer William, *The Rise and Fall of the Third Reich*, London 1959

Östling Johan *Nazismens sensmoral. Svenska erfarenheter i andra världskrigets efterdyning*, Malmö 2008

